

Tuuli Janhunen

”EIVÄT HEKÄÄN AJATELLEET MEITÄ.”
Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* ekodystopiana

Viestintätieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Maaliskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Tuuli Janhunen: ”Eivät hekään ajatelleet meitä.” Emmi Itärannan *Teemestarin kirja*
ekodystopiana
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Suomen kirjallisuuden maisteriopinnot
Maaliskuu 2019

Pro gradu -tutkielmani ”*Eivät hekään ajatelleet meitä.*” Emmi Itärannan *Teemestarin kirja ekodystopiana* syventyy Itärannan teoksen ekodystopian lajiin liittäviin piirteisiin ja motiiveihin. Tutkimuskysymyksinäni käsittelen sitä, mitä dystopian lajiipirteitä Emmi Itärannan *Teemestarin kirjasta* on löydettävissä, millaisilla keinoilla klassisen dystopian lajiipirteet mahdollistavat ekodystopian teemojen käsittelyn ja millaisia ekodystopiaan kytkeytyviä motiiveja *Teemestarin kirjassa* on. Tutkimukseni tavoitteena on löytää ja analysoida teoksesta löytyviä dystopian piirteitä ja osoittaa, miten ne liittävät teoksen ekodystopian lajiin. Lajiipirteiden lisäksi käsittelen kahta teoksen läpäisevää motiivia, vettä ja muovihautaa ekodystopian lajiipirteiden mahdollistajina.

Merkittävimmät tutkielmassani käyttämäni teoriat ovat Alastair Fowlerin (1982) lajiteoria sekä dystopian ja ekodystopian sekä ekokritiikin käsitteet. Dystopian lajiipirteinä käytän ensisijaisesti Erika Gottliebin (2001) luetteloa länsimäisen klassisen dystopian piirteistä. Tutkielmassani merkittävää on klassisen, kriittisen ja nuorten dystopian alalajien koherenssi yleismaailmallisten dystopiapiirteiden kanssa omista, alalajinsa erottavista piirteistä huolimatta.

Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* on määrittelemättömään tulevaisuuteen sijoittuva nuortenromaani, jonka nuori päähenkilö toimii teemestarina pienessä kylässä Kuusamon korkeudella. Teoksessa maapallo on kärsinyt ilmastokatastrofin, jonka seurauksena ihmiset joutuvat sinnittelemään nousseen vedenpinnan ja saastuneiden vesien vuoksi hyvin niukoilla vesivaroilla. Juomavettä säännöstelee tiukka diktatuuri ja vesirikoksista rangaistaan kuolemalla.

Teemestarin kirjasta on löydettävissä kaikki Gottliebin länsimäisen dystopiakirjallisuuden piirteet. Se sijoittuu totalitaristiseen yhteiskuntaan, missä sensuroidaan voimakkaasti tietoa ja peitellään historiaa; missä valtaa ja oikeutta käytetään väärin eikä yksilöllä ole yksityisyyttä eikä mahdollisuutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Teos myös tasapainottelee utopian ja dystopian välillä, ollen satiirin ja tragedian välissä. Teos käsittelee ajan kaksitasoisuuden avulla reaali maailmamme päätösten ja tekojen mahdollisia vaikutuksia, etenkin ympäristönäkökulmasta. Veden ja muovihaudan motiivit tuovat ekokriittisen luennan ja ekodystopian lajin esiin jopa alleviivaamalla ihmisen tekojen merkityksen luonnolle ja maapallolle.

Avainsanat: ekodystopia, lajiteoria, dystopiapiirteet, ekokritiikki
Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

Sisällys	3
1 Johdanto	1
1.1 Teoria ja keskeiset käsitteet	1
1.2 Tutkimuskohde ja tutkielman rakenne	8
2 Veden muisti	11
2.1 Veden omistamisen ongelmat	12
2.2 Veden rooli ekodystopiassa	22
3 Muovihauta kulutusyhteiskunnan kuvana	28
3.1 Tarpeeksi kaukana ollakseen liian lähellä	29
3.2 Muovihauta kulutusyhteiskunnan kritiikkinä	34
4 Totalitarismi dystopiassa	39
4.1 Totalitaarinen yhteiskunta	40
4.2 Kapina totalitarismia vastaan	51
5 Lopuksi	59
Lähteet	64

1 Johdanto

1.2 Teoria ja keskeiset käsitteet

Pro gradu -tutkielmassani tutkin Emmi Itärannan *Teemestarin kirjaa* (2012) ekodystopian lajin edustajana ja vertaan sitä klassisen länsimaisen dystopiakirjallisuuden lajipiirteisiin. Tutkimuskysymyksinäni käsittelen, mitä dystopian lajipiirteitä Emmi Itärannan *Teemestarin kirjasta* on löydettävissä, millaisilla keinoilla klassisen dystopian lajipiirteet mahdollistavat ekodystopian teemojen käsittelyn ja millaisia ekodystopiaan kytkeytyviä motiiveja *Teemestarin kirjassa* on. Yhdistän tutkielmassani Alastair Fowlerin (1982) lajiteorian dystopian genretutkimukseen ja pyrin osoittamaan lajityypillisiä piirteitä teoksesta, nojaten etenkin Erika Gottliebin (2001, 8–17) tekemään luetteloon länsimaisen kirjallisuuden dystopian piirteistä. Merkittävimmät tutkielmassani käyttämäni teoriat ovat Fowlerin lajiteoria sekä dystopian ja ekodystopian sekä ekokritiikin käsitteet. Tutkielmastani erityisen kiinnostavan tekeekin se, mitä dystopian lajipiirteitä löytyy 2010-luvun nuortendystopiasta ja miten nämä klassisesti yhteiskunnallisiin dystopioihin liittyvät piirteet saadaan muuntumaan ekodystopian lajirepertoaariin. Tutkielmani tavoitteena onkin osoittaa, miten dystopian piirteet ovat yleismaailmallisia ja niiden hyödyntäminen dystopiassa, sen alalajista riippumatta, on mahdollista.

Nykykirjallisuus on monimuotoista, eikä sitä ole helppoa tai välttämättä edes mahdollista tutkia tiukasti yhden lajin edustajana, vaikka teos olisikin niin kutsuttua genrefiktiota kuten dystopiaa tai fantasiaa. Lajiteoriaa klassisimmillaan ei aina voi hyödyntää, sillä nykykirjallisuuden teokset ovat useimmiten hybridejä, jotka eivät mahdu vain yhden lajiperheen sisälle. Teoksista on kuitenkin yleensä aina mahdollista erottaa lajiin yhdistäviä piirteitä niin, että teos kytkeytyy ainakin yhteen lajiperheeseen.

Tutkielmani teoreettisena kehyksenä käytän Alastair Fowlerin (1982) lajiteoriaa, joka keskittyy lajien tulkintaan. Hänestä kirjallisuudenlaji ei ole tiukasti rajattu

luokka, vaan lajin määrittely on merkityksellistä yksittäisen teoksen tulkinnassa. Laji antaa teokselle merkityksiä ja mahdollisuuksia tulkintoihin, joita ilman lajikonventioita ei syntyisi. (Mt. 1982, 37–38.) Sen sijaan, että vanhan lajiteorian mukaisesti laji ikään kuin vangitsisi teoksen tiettyyn muottiin, se ennemminkin antaa teokselle lisää tulkinnanvaraa ja merkityksiä. Fowler (1982) näkee mahdollisuudeksi eritellä piirteitä, jos ne ovat usein edustettuna ja sopivat lajiin.

Piirteiden varma läsnäolo lajin sisällä on kuitenkin mahdotonta eikä lajille voida määrittää sellaisia piirteitä, jotka kuuluisivat siihen aina. Kaikissa saman lajin teoksissa ei siis tarvitse olla samoja lajipiirteitä. (Fowler 1982, 40.) Fowlerin mukaan kirjallisuuden lajeilla ei ole selkeitä rajoja vaan kuuluminen toisiin lajeihin on tiettyyn lajiin yhdistävistä piirteistä huolimatta silti mahdollista (mt., 37). Hän myös korostaa, ettei ole mahdollista määrittellä lajia määrittäviä piirteitä täydellisesti, vaan rajat ovat epäselviä ja liukuvat myös muihin lajeihin (mt., 39). Tämä tarkoittaa käytännössä siis sitä, että teokset voivat kuulua moneen lajiin eikä yhden lajin piirteet estä niitä kuulumasta myös muihin lajeihin. Pirjo Lyytikäinen (2005, 20) korostaa myös, että "[k]ysymys kirjallisten teosten lajista ei ratkea tarkastelemalla lajeja lajin sisällä vaan suhteuttamalla teosta toisiin teoksiin ja teksteihin tai diskursseihin kirjallisuuden ja kulttuurin kentällä". Minä tulkitSEN *Teemestarin kirjaa* lajihybridinä, jota on mahdollista lukea ja tulkita usean eri lajin kautta. Tutkielmani kuitenkin keskittyy lukemaan ja tulkitsemaan teosta ensisijaisesti nuorille osoitettuna ekodystopiana, joten huomioni on kiinnittynyt ensisijaisesti tämän lajin piirteisiin. Kuljetan tutkielmassani kuitenkin mukana kansainvälistä nuortendystopiaa lajina ja sen kautta sivuan myös muita lajeja, kuten kasvukertomusta.

Dystopia on kuvaus paikasta, jossa asiat ovat huonommin kuin reaalimaailmassa teoksen kirjoitushetkellä. Dystopiakuvauksessa yhteiskuntarakenne, miljöö, hallinto, elämänlaatu tai nämä kaikki ovat merkittävästi muuttuneet huonompaan suuntaan. Sharon Rose Wilson (2013) kuvailee dystopian tarkoituksen olevan ehdottaa ja luoda vakavia uhkakuvia, joihin nyky maailman trendit voivat johtaa. Näin Wilsonin mukaan saadaan lukija tutkimaan luomaamme yhteiskuntaa ja joko muokkaamaan sitä voimakkaasti tai ainakin huomaamaan ja huomioimaan oman vaikutuksensa muutokseen. (Mt. 2013, 174.) Raffaella Baccolini ja Tom

Moylan (2003, 1) kuvaavat dystopiaa ”paikaksi, joka on pahempi kuin missä me elämme”.

Erika Gottlieb (2001) kuitenkin nostaa esiin huomion itäeurooppalaisesta dystopiakirjallisuudessa, jossa kuvattiin neuvostoliittolaista yhteiskuntaa ja elämää juuri sellaisenaan, kuin mitä se oli, ja teokset ovat kuitenkin dystopiakirjallisuudeksi luettavissa. Gottliebin mukaan olisikin tärkeää myös määrittää dystooppisen yhteiskunnan tuntomerkit eli piirteet. (Mt. 2001, 5.) Gottlieb esittää teoksessaan *Dystopian Fiction East and West: Universe of Terror and Trial* (2001) kuusi länsimaisen kirjallisuuden teosta, joista hän erittelee länsimaisen dystopiakirjallisuuden piirteitä: Yevgeny Zamiatinin *We* (1924; venäjäksi julkaistu *Мы* vuonna 1988), George Orwellin *Nineteen Eighty-Four* (1949), Ray Bradburyn *Fahrenheit 451* (1953), Kurt Vonnegutin *Player Piano* (1952) ja Margaret Atwoodin *The Handmaid’s Tale* (1985). Gottlieb on luetteloanut klassisen länsimaisen dystopian tunnusmerkkejä, joista ne paitsi tunnistaa dystopioiksi niin pystyy erottamaan itäeurooppalaisesta dystopiaperinteestä (mt. 2011, 8–17). Tutkielmalleni oleellisia ovat länsimaalaisen dystopian tunnusmerkit, sillä *Teemestarin kirja* on suomalainen teos ja sitä on siksi tarkasteltava länsimaisen kirjallisuuden kautta:

- a) Utopian ja dystopian välillä tasapainottelu
- b) Tahallinen vallan ja oikeuden väärinkäyttö ja päähenkilön oikeudenkäynti
- c) Raaka valtionuskonto painajaisnäkyinä
- d) Yksilön yksityisen maailman tuho
- e) Päähenkilön historiantietojen tavoittelu ja elintärkeät tiedot menneestä
- f) Dystopia satiirin ja tragedian välissä
- g) Päähenkilön ikkuna menneeseen ja ajan kaksitasoisuus

Käytän tutkielmassani Gottliebin listaamia piirteitä todistamaan, että *Teemestarin kirja* sisältää teoksen dystopian lajiin yhdistäviä piirteitä ja se tulee siksi lukea dystopiana. Gottliebin käyttämät teosesimerkit ovat klassisen dystopian teoksia,

joissa korostuu ehdoton, yhteiskunnan aiheuttama toivottomuus ja yksilön voimattomuus vallitsevia olosuhteita vastaan. Klassisessa dystopiassa päähenkilöt ovat miehiä, lukuun ottamatta Atwoodin teosta. Klassisen dystopian rinnalle on noussut kriittinen dystopia, jossa klassisen dystopian toivottomuuden sijaan annetaan mahdollisuus pelastukseen. Baccolini ja Moylan (2003, 2) vertaavat kriittistä dystopiaa kanarialintuun, joka varoittaa kaivosmiehiä mahdollisista vaaroista edesspäin. Kriittinen dystopia toimii siis varoituksena, mutta tarjoaa mahdollisuuksia myös muutokseen tai ainakin pienen toivonkipinän paremmasta. Vaikka Gottliebin teosesimerkit ja piirteet ovat klassiseen dystopiaan kiinnittyviä, niiden tutkiminen myös kriittisen dystopian teoksia vasten on täysin mahdollista, sillä dystopian luovat lajipiirteet voivat olla alalajista huolimatta yhteneväisiä.

Fowler (1982) käyttää piirteiden valikoimasta käsitettä lajirepertoaari. Lajirepertoaari sisältää kaikki piirteet ja samankaltaisuudet, joita yhden lajin sisällä voi olla. Niinpä ollakseen yhtä lajia teoksen ei tarvitse sisältää kaikkia lajirepertoaarin piirteitä, mutta sen tulee sisältää niistä jotain ollakseen osa lajia. Kuitenkin teokset voivat sisältää piirteitä muiden lajien lajirepertoaarista ilman, että se tekee niistä kyseisen lajin edustajia tai vaihtoehtoisesti teos voi edustaa lajirepertoaarinsa perusteella montaa eri lajia. (Mt. 1982, 55.) Vaikken pidä *Teemestarin kirjaa* klassisen dystopian lajiin kuuluvana vaan kriittisen dystopian ja ekodystopian edustajana, ovat klassisen dystopian piirteet teoksessa luettavissa ja yhdistävät teoksen genreen. Fowler (1982, 170–190) esittää genren muuttumisen kohdalla, että lajit muuttuvat uusien piirteiden vallatessa lajin määrittä. Näin dystopian genre muuttuu ja saa uudenlaisia variaatioita, kun dystopian lajiin syntyy uusia alalajeja ja siihen tulee lisää piirteitä esimerkiksi kriittisestä dystopiasta ja ekodystopiasta.

Ilmastonmuutos ja sen potentiaaliset vaikutukset maapallon ja ihmiskunnan tulevaisuuteen on kenties nyt ajankohtaisempi aihe kuin ikinä niin luonnontieteissä kuin kirjallisuustieteessäkin. Siinä missä luonnontieteet pyrkivät tutkimaan, havainnollistamaan ja todistamaan ilmastonmuutoksen olemassaoloa, siihen vaikuttavia tekijöitä ja sen hidastamisen mahdollistavia toimenpiteitä, kirjallisuustieteen tehtävänä on tutkia ilmastonmuutoksen

näkymistä kirjallisissa teoksissa ja niiden kuvausten vaikutuksia kulttuuriin, lukijoihin ja maailmaan.

Ilmastonmuutos ei ole enää mielipidekysymys tai potentiaalinen uhkaaja vaan todistettu tieteellinen fakta. Sen myötä on kirjallisuuteen syntynyt niin kutsuttu ilmastofiktio, joka ottaa teemansa ilmastonmuutoksesta, sen mahdollisista vaikutuksista elämään maapallolla ja etenkin sen luomista uhkakuvista ihmiskunnan tulevaisuudelle luoden voimakkaan dystooppisia kuvauksia maailmasta ilmastonmuutoksen aiheuttaman katastrofin jälkeen. Ilmastofiktio on niin kutsuttua *kovaa tieteiskirjallisuutta*, eli se on voimakkaasti luonnontieteellisillä faktoilla kyllästettyä. Toni Lahtinen (2017) nostaa ilmastofiktio edustajiksi esimerkiksi Risto Isomäen *Sarasvatin hiekkaa* (2005) sekä Margaret Atwoodin trilogian *Oryx and Crake* (2003), *The Year of the Flood* (2009) ja *MaddAddam* (2013). Kirjallisuuskriitikot ovat arvostelleet ilmastofiktio teoksia jopa liiallisesta tieteellisestä sisällöstä kirjan juonen, henkilöhahmojen moniulotteisuuden ja dialogin jäädessä faktavyörytyksen jalkoihin. Ilmastofiktio on usein voimakkaan didaktista ja se pyrkii esittämään ilmastonmuutoksen aiheuttaman katastrofin syitä, seurauksia ja siitä selviämistä nojaamalla tieteellisiin faktoihin.

Päädyinkin tutkielmassani tutkimaan *Teemestarin kirjaa* ilmastofiktio sijaan ekodystopiana. Määrittelen ekodystopian terminä kuvaavan dystopian alalajia, jossa dystopiakuvaus sisältää ekologisen kriisin tai ihmisen aiheuttaman ympäristöongelman. Toni Lahtinen (2017) esittää Eric C. Otton (2012) määritelmän ekodystopioista: "[Ne] ovat nykyisyyteen kiinnittyviä kriittisiä dystopioita. Nämä laaditaan todellisista ekologisista uhista ja kehityssuunnista, jotka voivat olla yhteiskunnallisia, tieteellisiä, taloudellisia, uskonnollisia tai näiden erilaisia yhdistelmiä." (Lahtinen 2017, 76.) Ekodystopiassa narratiivi on kuitenkin dystopiakuvauksessa eikä tieteellisessä kuvauksessa ongelmista, mikä erottaa ekodystopian ilmastofiktiosta. Mielestäni *Teemestarin kirjaa* ei myöskään voi katsoa kuuluvan postapokalyptiseen fiktion, sillä, toisin kuin postapokalyptisessä fiktiossa yleensä, siinä maailma on vielä hyvin tiukan yhteiskuntakontrollin alla. Juha Raipola (2017, 96) pitää postapokalyptista fiktiota "kirjallisuudenlajina, jota leimaa voimakas ja hierarkkinen antroposentrisyys: ihminen näyttäytyy teoksissa muun todellisuuden yläpuolelle kohoavana

olentona, jonka on noustava hallitsemaan uhkaavaa, kaoottista ja moraalitonta luontoa” (mt.). *Teemestarin kirjaan* tämä lajipiirre ei sovi, sillä teoksessa päinvastoin monta kertaa pyritään osoittamaan luonnon mahti ja osoitetaan ihmisen paikka luonnon palvelijana, ei toisin päin. Ekodystopia sisältää selkeää ympäristöpuhetta ja antaa mahdollisuuksia ekokriittiseen luentaan ja siksi se eroaa merkittävästi klassisesta dystopiasta, jossa yleensä painotus on yhteiskunnallisissa ongelmissa ja ihmisen olemassaolon ongelmissa välittämättä ihmisten tekojen merkityksestä ympäristölle. Ekodystopia kokoaa yhteen klassisen ja kriittisen dystopian piirteet yhdistäen niihin ympäristövastuun näkökulman.

Maria Nikolajeva (2010, 139) korostaa, että dystopian kumouksellisuus on voimakkaasti kiinni siitä yhteiskunnasta, jossa teksti ilmestyy, sillä teoksen lukijoihin vaikuttaa hallitseva yhteiskunta ja lukijan oma maailmankatsomus (mt.). Niinpä dystopiakirjallisuus itsessään kertoo julkaisuajastaan ja sen yhteiskunnan hallitsevista käytännöistä. Siksi myös ekodystopia on kirjallisuudessa voimakkaassa nousussa: ilmastonmuutos ja ihmisen tekojen seuraukset, esimerkiksi napajäätiköiden sulaminen, ovat nousseet koko ajan suuremmiksi puheenaiheiksi globaalilla tasolla ja tämä näkyy myös kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen puolella. Syksyllä 2018 julkaistu IPCC¹-ilmastoraportti herätti viimeistään huolen ilmastonmuutoksesta globaalisti, kun ilmaston lämpenemisen kiihtyminen ja muutoksen vaikutukset pystyttiin osoittamaan tieteellisesti myös skeptikoille. Ilmastonmuutos ei enää ole uhkakuva vaan todellisuutta; nykykirjallisuuden ekologiset dystopiakuvaukset ovatkin erityisen vaikuttavia sen vuoksi, että tiedämme tulevaisuuden muuttuvan jollain tavalla huonommaksi ja ekodystopiakirjallisuus on potentiaalinen tulevaisuuden ennustaja, jonka kuvaukset on otettava jollain tasolla tosissaan.

Dystopiakuvausten lisäksi ajankohtaiseksi on noussut myös ekokritiikki. Ekokritiikki itsessään ei ole laji, vaan enemmänkin tapa lukea eri lajeja. Ekokritiikki on monitieteinen ja humanistisesti suuntautunut suuntaus, joka tutkii tekstien – etenkin kirjallisuuden – ja luonnon suhdetta. Richard Kerridge (1998)

¹ IPCC = Intergovernmental Panel on Climate Change

kuvaa, miten ”ekokritiikki pyrkii tutkimaan tekstien ja ajatuksen johdonmukaisuutta ja hyödyllisyyttä vastauksena ympäristökriisiin” (mt., 5). Ekokritiikki on tärkeä näkökulma ekodystopian tutkimukselle, sillä ekodystopian olennainen osa on nostaa ympäristö ja sen ongelmat dystooppisen kuvauksen keskiöön ja ekokritiikin pyrkimys on tutkia näitä kuvauksia.

Toni Lahtinen (2017) nostaa lisäksi esiin ekokriitikkojen huomion siitä, miten ”tieteiskirjallisuus painottaa analogiaa kuvitellun maailman ja lukijan reaali maailman välillä ja yrittää näin herätellä lukijaa ajattelemaan nykyisyyttä” (mt., 74). Tieteiskirjallisuudella on ekokriitikkojen mukaan aktiivinen tarkoitus herättää lukijat fiktion avulla ajattelemaan tekojaan ja vaikutustaan reaali maailmaan. Tämä ajatus on myös olennainen tutkielmani kannalta, sillä pyrin tutkielmassani osoittamaan teoksen analogian meidän reaali maailmamme ja *Teemestarin kirjan* fiktiomiljööön välillä.

Dystopia-aiheita on noussut yhä enemmän nuorisokirjallisuuteen. Nuortendystopia ehdottaa kuvaa nuorista, jotka ovat aktiivisia toimijoita ja joiden teoilla ja tekemättä jättämisillä on aktuaalista merkitystä tulevaisuuteen. Lapset ja nuoret eivät siis ole enää passiivisessa roolissa, vaan tekevät aktiivisesti töitä oman kohtalonsa, tai yhteiskuntansa, eteen. Nykykulttuurissamme dystopia on noussut ennennäkemättömään suosioon ja vanhemmatkin dystopiateokset ovat nousseet uudelleen lukulistoille. Nuortendystopia ei osoita laantumisen merkkejä ja etenkin luonnonmullistuksiin ja ihmisen aiheuttamiin ilmastokatastrofeihin liittyvä ekodystopia nousee kaikessa ajankohtaisuudessaan yhä kirjoitetummaksi ja luetummaksi lajiksi. Siksi onkin tärkeää tutkia, miten yksi Suomen kansainvälisesti suosituimmista teoksista tuo ekokriittisen dystopian sekä nuortenkirjallisuuden yhteen ja punoo verkon reaali maailmamme ilmastonmuutoksen ongelmien ja postapokalyptisen fiktiomaailman menneisyyskuvauksen välille häivyttäen rajaa kirjassa koetun menneisyyden ja meidän reaali maailmamme mahdollisen tulevaisuuden välillä.

1.2 Tutkimuskohde ja tutkielman rakenne

Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* on dystopiaromaani, joka on suunnattu nuorten lukijoiden lisäksi myös varttuneemmalle lukijakunnalle. Teoksessa yhdistyvät nuorille suunnattu seikkailullinen dystopiatarina ja aikuiseen lukijaan vetoava, lyyrinen kirjoitustyyli ja ajatuksia herättävä taustatarina. Käsittelem tutkielmassani teosta ensisijaisesti nuortenkirjallisuutena, vaikka se katsotaan hybriditeokseksi, jota voidaan lukea niin aikuisille kuin nuorille suunnattuna romaanina.² Teoksen nuori päähenkilö, nuortendystopialle tyypilliset aihealueet ja aikuiseksi kasvamisen teema ovat yleisiä piirteitä nuortendystopian lajille ja siksi peilaan teosta etenkin nuortenkirjallisuuden dystopiaperinteitä vasten. Nuortenkirjallisuuden dystopiakuvaus on piirteiltään osittain samanlaista kuin klassinen dystopia, joten Gottliebin piirteiden käyttäminen teoksen dystopian osoittamiseen on perusteltua.

Teoksen päähenkilö on Noria, nuori nainen, joka on koulutettu teemestariiksi, vaikka se perinteisesti on teoksen kuvaamassa fiktiivisessä maailmassa ollut miesten ammatti. Norialle paljastetaan teemestareiden tiukasti vartioima salaisuus, tunturilähde, ja hänen elämänsä mullistuu totalitaarisen sotilasdiktatuurin valvovan silmän alla. Norian vastuulle jää huolehtiminen lähteen turvallisuudesta. Nuori, teoksen aikana 17-vuotiaasta 18-vuotiaaksi kasvava nainen jää asumaan teemestarin taloon yksin äidin lähdettyä toiselle puolelle mannerta ja isän kuoltua. Teemestarin ammatin harjoittamisen lisäksi Noria elää mahdollisuuksien mukaan nuoren naisen elämää ja haaveilee paremmasta parhaan ystävänsä kanssa. Norian paras ystävä Sanja korjaa vesileilejä ja yrittää parhaansa mukaan elättää perhettään, jossa etenkin sairas pikkusisko aiheuttaa surua ja murhetta. Ystävykset löytävät todisteita hallinnon piilottamasta salaisuudesta ja suunnittelevat pakenevansa pienestä kotikylästäan tutkimaan KIELLETYIKSI MAIKSI kutsuttuja alueita.

² Teoksen luokitus on 84.2; suomenkielinen kertomakirjallisuus. Tampereen kaupungin pääkirjastossa teos löytyy sekä aikuisten- että nuortenosastolta.

Teemestarin kirjaa on tutkittu kirjallisuustieteessä aiemminkin, muun muassa Hanna Meretoja on analysoinut *Teemestarin kirjan* tarinallisuutta ja veden merkitystä todellisuuden hahmottamisessa teoksessa *artikkelissaan Vesi, tarinankerronta ja todellisuuden hahmottaminen Jeanette Wintersonin Majakanvartijassa ja Emmi Itärannan Teemestarin kirjassa* (mt. 2018). *Teemestarin kirjaa* ei kuitenkaan ennen tutkielmaani ole tutkittu ekodystopian piirteiden näkökulmasta ja siksi tutkielmani onkin kirjallisuustieteen kentällä relevantti.

Vesi on teoksessa suuressa roolissa. Itäranta kirjoitti samaan aikaan sekä *Teemestarin kirjan* että sen englanninkielisen version *The Memory of Water*, ja etenkin englanninkielisen version nimessä korostuu veden merkitys. Teosta onkin perusteltua kutsua ekodystopiaksi myös tämän motiivin kautta, sillä se tuo monella tasolla esille luonnon ja etenkin veden merkityksen ihmiselle ja osoittaa samalla ihmisen välinpitämättömyyden luontoa ja maapallon tulevaisuutta kohtaan. Teos pyrkii myös puhuttelemaan lukijaa suoraan ja vaikuttamaan hänen tekemiinsä kulutusvalintoihin. Luvussa kaksi käsittelen dystopian piirteistä etenkin yksilön yksityisen maailman tuhoa sekä dystopiaa tragedian ja poliittisen satiirin välimaastossa.

Käsittelen tutkielmani toisessa käsittelyluvussa muovihauta-motiivia ja sen yhdistymistä meidän aikaamme ja kulutusvalintoihimme. Muovihaudan motiivi on myös olennaisessa osassa teoksen lajipiirteiden osoittamisessa. Lisäksi muovihauta tuo kiinnostavan tarkastelupisteen meidän reaali maailmamme ja teoksen fiktiomaailman aikatasoihin ja siihen, miten fiktiivisessä teoksessa on mahdollista ikään kuin osoittaa reaali maailman ihmisen virheet fiktiomaailman ihmisen historiassa tapahtuneina virheinä. Tämä on myös yksi Gottliebin kuvaamista dystopian piirteistä: ajan kaksitasoisuuden avulla pyritään osoittamaan reaali maailman tekojen kestäättömyys.

Miljööltään *Teemestarin kirja* on katastrofin jälkeinen totalitaarinen sotilasdiktatuuri, jossa yksilöllä tai ihmishengellä ei ole juuri arvoa. Valtio määrää niin kaikesta infrastruktuurista kuin yksilön vedenkäytöstäkin. Pahimmillaan valtiiovallan uhmaamisesta saa kuolemanrangaistuksen. Totalitaariseen

yhteiskuntaan ja sen merkitykseen dystopiassa palaan neljännessä luvussa. Neljännessä luvussa tarkastelen lähemmin myös dystopioissa yleistä historian ja kirjallisuuden kadottamista sekä vahvan nuoren naisen nousua nuortendystopian keskipisteeseen. Dystopian piirteistä tässä luvussa käsitellään etenkin tahallista vallan ja oikeuden väärinkäyttöä ja päähenkilön oikeudenkäyntiä, raakaa valtionuskontoa (tai siihen verrannollista sotilaallista diktatuuria), utooppisen ja dystooppisen perspektiivin tasapainottelua sekä päähenkilön historiantietojen tavoittelua ja historiantietojen merkitystä.

2 Veden muisti

Vesi on maailman tärkein luonnonvara. Se on elementti, joka tekee Maapallosta ellettävän, eikä tällä sinisellä pallolla olisi elämää – niin kuin me sen ymmärrämme – ilman sitä. Jokainen tällä planeetalla elävä nisäkäs ja kasvi tarvitsee vettä elääkseen, kasvaakseen ja lisääntyäkseen. Vesi on kuitenkin näennäisesti myös Maapallon hallitsevin elementti, kun kaksi kolmasosaa Maapallon pinta-alasta on veden peitossa.

Suurin ympäristökysymys, jota *Teemestarin kirja* käsittelee, on kysymys puhtaasta vedestä. Reaalinykyisyyden länsimaissa puhdas juomavesi ajatellaan itsestäänselvyydeksi; mikäli sitä ei saa hanasta niin sitä voi ainakin ostaa pulloittain tai kanistereissa käytännössä ilmaiseksi. *Teemestarin kirjassa* puhdas juomavesi on arvokkainta, mitä ihminen pystyy omistamaan. Vesileilit ovat maksuvälineitä ja ylellisyystuotteita ja niillä käydään mustassa pörssissä kauppaa. Vesi on yksi *Teemestarin kirjan* suurimmista motiiveista ja oleellisessa osassa ekodystopian luontia.

Juomavesi on yksi reaalimaailman suurimmista markkinoista; pelkästään suuryhtiö Nestlé myy puolivuotisarviointiensa mukaan yli seitsemän miljardin Sveitsin frangin edestä pulloitettua vettä vuodessa (Nestlé 2018). Veden kaupallistaminen on yksi modernin reaalimaailman suurimmista eettisistä ja ekologisista kysymyksistä: Tekisikö veden kaupallistaminen sen saamisesta ja jakelusta globaalisti tasapuolisempaa? Nouisiko puhtaan juomaveden arvostaminen korkeammalle, mikäli siitä pitäisi maksaa, kuten kaikista muista hyödykkeistä? Vedettäisiinkö puhdasta vettä enää kirjaimellisesti pöntöstä alas, kun sen arvo olisi ”ansaitsemallaan tasolla”? Kehittyisikö vedenkäsittelytekniikka paremmaksi ja tehokkaammaksi, jos vesi kaupallistettaisiin ja olisi mahdollisuus tehdä tuottoa myös suolaisella vedellä, mikäli sen saisi käsiteltyä juotavaksi?

Suurin kysymys veden kaupallistamisessa on tietenkin se, keneltä ja miten vesi sitten ostetaan, ennen kuin se myydään kuluttajille? Voiko vettä ylipäätään omistaa? Tässä luvussa pohdin veden omistamista, jakamista ja hallitsemista

Teemestarin kirjan näkökulmasta. Lisäksi käsittelen vettä luonnonvoimana; elementtinä, joka ei ole ihmisistä riippuvainen vaan on olemassa reaali maailmassa aina ihmisen valjastamis- ja hallitsemispyrkimyksistä huolimatta. Vesi on *Teemestarin kirjassa* suurin ympäristötekijä ja sen merkitys korostuu ekodystopiassa etenkin ympäristökysymysten käsittelyssä, ei niinkään perinteisten dystopian piirteiden listaamisessa.

2.1 Veden omistamisen ongelmat

Reaali maailmassa puhdas juomavesi on Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmässä yksi perusihmisoikeus (WHO, 1948), mutta Nestlén entinen toimitusjohtaja Peter Brabeck-Letmathe sanoi vuonna 2005 julkaistussa dokumentissa *We Feed the World*, että vesi ei ole ihmisoikeus, vaan ihmisen tarve, joka pitäisi yksityistää ja kontrolloida markkinaehtoisesti niin kuin mitä tahansa muutakin ruokateollisuutta. Nestlé, maailman suurimpana pulloveden tuottajana, hyötyisi tästä tietenkin suunnattomasti ja silloisen CEO:n lausunto herättikin suuren kohun. Veden omistamisen *Teemestarin kirjan* yksi suurimmista teemoista ja ekokriittisen luennan pohja.

Teemestarin kirjassa fiktiomenneisyyden öljysotien seurauksena tapahtui katastrofi, joka pilasi Ruotsin ja Norjan rannikoiden juomakelpoiset vedet. Oma päätelmäni on, että öljystä taistellessa on rannikkovesiin valunut öljyä tai muita veden myrkyttäviä aineita, tai niin valtio haluaa antaa ymmärtää. Teoksen edetessä selviää, että rannikkovesiä tutkittaessa on selvinnyt vesien olevankin saastumattomat, mutta armeijan valvonnan alaisia. Vesi toimii siis valtavälineenä valtion ja sen kansan välillä. Öljysotia seuraava sota fiktiotodellisuudessa käydään, teoksessa kapinallisten jo aloittamana, puhtaasta juomavedestä.

Romaanissa vesi on hyvin arvokasta, se on sotilasvaltion omistuksessa oleva resurssi ja siksi kansalaisten vedenkulutus on säädeltyä. Veden ostosta mustasta pörssistä tai hankkiminen esimerkiksi laittomien vesiputkien kautta on ehdottoman kiellettyä ja siitä rangaistaan pahimmillaan kuolemalla. Sotilaat järjestävät julkisia teloituksia sääntöjä rikkoville ja näin pyrkivät ylläpitämään

kansalaistottelevaisuutta. Vesi on toisin sanoen arvokkaampaa valtiolle kuin ihmiselämä. Vedellä hajotetaan ja hallitaan valtiota, sillä ilman vettä ei kansalaisilla ole mitään mahdollisuuksia selviytyä ja siten valtio pitää kansastaan täyden kontrollin. Valtion totalitääriseen kontrolliin palaan tarkemmin luvussa neljä.

Vesi on teoksessa täysin valtion omistuksessa oleva luonnonvara ja näin sen omistajuussuhde on määritelty ihmisille, yrityksille ja valtioille. Fiktioykyisyydessä tilanne on kärjistynyt: Vesi on ylellisyys, johon kaikilla ei ole varaa. Sitä jaetaan juuri niin paljon, että ihminen selviytyy, mikäli on terve eikä tarvitse vettä mihinkään muuhun kuin hengissä pysymiseen. Vettä jaetaan teoksessa samalla tavoin kuin reaaliomaisuudessa jaettiin leipäkorteilla leipää. Jokaiselle on määritelty riittävä määrä vettä, jonka valtio takaa. Sen enempää, mitä kortissa lukee, ei vettä tarjota edes sairaille lapsille.

Puhdasta vettä voi sanoa arvokkaimmaksi asiaksi, mitä *Teemestarin kirjan* miljöössä voi omistaa. Siksi Noria, vaatimattomasta ulkokuorestaan huolimatta, on yksi kylänsä rikkaimpia ja vaikutusvaltaisimpia jäseniä. Tämä on kaksijakoista, sillä tunturilähde, josta Noria pitää huolta, ei varsinaisesti ole hänen omistuksessaan. Silti lähteen varojen käytännössä rajoittamaton käyttö tekee Noriasta lähteen omistajan – ainakin käytännöllisesti katsoen. Noria on vastuussa lähteestä ja sen vesivarannoista; hänen täytyy jopa ylikäyttää vesivarjoja pitääkseen lähteen salassa kyläläisiltä ja valtiolta. Lähteen kallioseinämään on piirretty punaiset viivat veden määrän mittaamiseen: ylempi viiva määrittää sen, mihin saakka vesi saa enimmillään nousta ilman, että sen olemassaolo huomataan ja alempi viiva sitä, milloin vettä voi vielä käyttää ilman, että lähde on vaarassa kuivua ja kadota kokonaan.

Noria kärsii suuria tunnontuskia kylpiessään puhtaassa vedessä samalla, kun kylän muut asukkaat keräävät juomavettä muovihaudan viereisistä saastuneista lätäköistä. Nuori teemestari ei kuitenkaan voi kertoa tunturilähteestä julkisesti, sillä silloin se siirtyisi valtion omistukseen ja sen varat valjastettaisiin käytännössä parhaiten maksavien asiakkaiden käyttöön eikä Noria voisi käyttää vettä edes salassa kyläläisten auttamiseksi. Teemestarin talo on jo herättänyt huomiota

vedenkäytöllään ja erityisen hyvänmakuisella teellään. Vaikka teemestarin taloon kuuluu hieman enemmän vettä vesiasetustenkin perusteella, eivät Norian perheen käyttämät vesimäärät ole armeijan silmäätekevien mukaan järkeenkäypiä. Teemestarin taloon suoritetaan kotietsintä laittomien vesiputkien varalta, mutta fiktiomenneisyyden teemestarit ovat piilottaneet lähteen putket hyvin ja rakentaneet siihen oivallisen sulkujärjestelmän, joten armeija ei kiivaista etsinnöistä huolimatta paljasta teemestareiden salaisuutta.

Lähde aiheuttaa kysymyksen oikeudenmukaisuudesta ja veden omistuksesta. Onko lähteen piilottaminen ja hyödyntäminen omiin tarpeisiin yhtään sen parempi vaihtoehto kuin mitä armeija tekee valtaamalla kaikki makean veden lähteet itselleen? Norian äiti kyseenalaistaa teemestareiden pyyteettömyyden lähteen salaamisessa, kun Norian isä perustelee perinteitä ja lähteen piilottamista sanomalla, ettei vesi kuulu kenellekään:

”Jos vesi ei kuulu kenellekään”, hän sanoi, ”mikä oikeus sinulla on tehdä kätketyistä vesistä omaisuuttasi samaan aikaan kun kokonaiset perheet rakentavat kylässä laittomia vesijohtoja pysyäkseen hengissä? Mikä erottaa sinut Uuden Qianin upseereista, jos toimit niin kuin hekin?” (TK, 60.)

Veden omistaminen tai omistamattomuus aiheuttaa välillä sekaannuksia myös Norialle. Vaikka lähteen vesi ei ole hänen, Noria välillä sekoilee ajatuksissaan ja sanoissaan koskien lähteen vettä. Kun Noria kokee velvollisuudekseen kertoa lähteestä parhaalle ystävälleen ja johdattaa tämän sen luokse, hän erehtyy ensin kutsumaan lähteen vettä omakseen.

”Tämä”, hän sanoi. ”Kaikki tämä vesi. Onko se sinun?”

”On,” vastasin. Hänen sormensa puristuivat tiukemmalle. ”Ei”, korjasin. Sanja kääntyi minuun päin, ja hätkähdin. Hän oli raivoissaan.

”Miten sinä voit?” hän sylkäisi. ”Miten voit salata tämän? Niiden talojen asukkaat –” Hänen äänensä tärisi. ”Minja. Hän olisi voinut...” (TK, 210.)

Vaikka tunturilähde on vain Norian vartioinnin alla, se tuntuu hänestä omalta, sillä hänellä on sen käyttöön mahdollisuus. Se ei kuitenkaan ole Norian omaa, eikä hänellä ole siihen mitään oikeuksia eikä syytä nimetä vettä omakseen.

Kun Noria paljastaa tunturilähteen Sanjalle, se tuntuu Noriasta likaiselta totuudelta, sillä hän häpeää omaa etuoikeuttaan verrattuna kylän muihin asukkaisiin. Etuoikeuden aiheuttama häpeä kuitenkin häviää pian ja tytöt kylpevät jääkylmässä vedessä innoissaan. Teoksessa pätee kuitenkin vanha totuus: mitä useammalle etuoikeudet leviävät, sen epävakammaksi se tekee aseman. Kaksi nuorta naista kulkemassa tunturiin herättää enemmän epäluuloa kuin yksi, ja ei aikaakaan, kun yksi kyläläisistä seuraa Noriaa ja Sanjaa tunturiin ja löytää salaisen tunturilähteen. Lähteen paljastuttua yhdelle kylän asukkaista Noria vähitellen, kiristyksestä johtuen, ryhtyy jakamaan vettä kaikille kylässä sitä tarvitseville. Niinpä tunturilähde, joka aiemmin oli vaarassa tulla yli, on lopulta vaarassa ehtyä kokonaan. Salaisuuden leviäminen koko kylään johtaa lopulta siihen, että Noria paljastuu vesivalvojille ja hänet merkitään rikolliseksi, pidetään kotiarestissa ja lopulta teloitetaan syyllisenä vesirikoksiin.

Teemestarin kirjassa Norian kohtalo on traaginen. Hän nousee ennako-odotuksista huolimatta teemestariksi, mutta aikuistumisen kynnyksellä menettää sekä isänsä että äitinsä ja joutuu kamppailemaan näiden hänen vastuulleen jättämien suurten kysymysten kanssa: Miten käsitellä salaista lähdettä ja sieltä teemestarin talolle johtavaa, erittäin salaista ja erittäin laitonta vesijohtoa? Miten päättää, kuka ansaitsee elintärkeää hyödykettä ja kuka ei? Miten perustella oma tuhlailevaisuus, kun suurin osa yhteisöstä kärsii ja osa jopa kuolee ilman makeaa vettä? Tragediaksi teoksen tekee myös sen loppu, sillä nuoren päähenkilön marttyyrimainen kuolema yhteisön auttamisen vuoksi on ehdottoman traagista.

Teos noudattaa kuitenkin dystopian piirteitä, sillä "[p]äähenkilön traagisesta kohtalosta huolimatta dystooppisen romaanin kokonaisstrategia nojaa poliittiseen satiiriin" (Gottlieb 2001, 13) ja myös *Teemestarin kirjan* pohjavire on poliittisen satiirin ja potentiaalisten kauhukuvien maalaamisen värittämä. Vaikka *Teemestarin kirjassa* ei ole satiiriin yleensä yhdistettyä huumoria, on siitä silti löydettävissä satiirin terävä piikki esimerkiksi osoittamaan ihmisen olemassaolon riippumattomuus muovista, vaikka reaali maailmassamme länsimainen hyvinvointiyhteiskunta pitää muovia välttämättömyytenä. Tragedian ja satiirin välillä tasapainottelu on yksi Gottlieb'in dystopian piirteistä ja pyrkii osoittamaan sen, mihin ihmisen käytös niin veden kulutuksessa, öljyyn nojaamisessa ja

ilmastonmuutoksen kiihdyttämisessä voi pahimmillaan viedä.

Veden rooli on merkittävä koko maailmassa ja kiinnostus sen tutkimiseen on herännyt akateemisissa piireissä biologian laitosten ulkopuolellakin. Tampereen yliopistossa on tällä hetkellä käynnissä monitieteellinen tutkimusprojekti ”The Changing Environment of the North: Cultural Representations and Uses of Water (CEN)”, johon viitataan tästä eteenpäin CEN-projektina. CEN-projekti tutkii pohjoisen ympäristössä – Itämeren ja Pohjoisen jäämeren välille jäävällä alueella – ihmisen toiminnan ja ei-inhimillisen elämän keskinäistä dynamiikkaa. Projektissa hyödynnetään akvagrafian eli vedentieteen käsitettä:

Se tarkoittaa analyyttisiä keinoja, joiden avulla voidaan tarkastella pohjoisen monenlaisia, (olo)muotoaan muuttavia vesiä ja vesistöjä – jäätiköitä, jäätä, lunta ja tulvia. Käsite korostaa valtaan ja representaatioihin liittyviä kysymyksiä, todellisten ja kuviteltujen tilojen suhteita sekä pohjoiseen liittyviä utooppisia ja dystooppisia visioita. Projektissa kysytään, miltä pohjoinen ja arktinen todellisuus näyttävät, kun tarkastelemme sitä pikemminkin veden kuin maan kautta.

(CEN-projektin nettisivut)

CEN-projektin puitteissa on julkaistu teos *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. (Lehtimäki et al. 2018). Teoksen johdantoluvussa toimittajat Lehtimäki, Meretoja ja Rosenholm alleviivaavat, miten vesi on noussut paitsi tärkeäksi yhteiskunnalliseksi keskustelunaiheeksi, myös ”poikkitieteellisen, akateemisen tutkimuksen kohteeksi” (mt. 2018, 7). Tulevaisuuden dystopiat ovat kiinnostavat nykyään kirjallisuustieteen lisäksi myös ympäristö- ja yhteiskuntatieteitä, sillä vesi nähdään potentiaalisen katastrofin aiheuttajana paitsi silloin, kun se loppuu, niin myös silloin, kun sitä on liikaa: ”Yhteiskunta- ja ympäristöntutkijat näkevät tulevien vuosikymmenten keskeiseksi haasteiksi yhtäältä kasvavan vesitarpeen ja ilmastonmuutoksen aiheuttaman veden puutteen ja toisaalta nousevan merenpinnan seuraukset ja vesimassojen tuhovoiman.” (Lehtimäki et al. 2018, 7–8)

Niin veden puute kuin vesimassojen voima ovat esillä *Teemestarin kirjassa*. Vesi on teoksen tärkein elementti ja se on läsnä läpi teoksen niin puuttuessaan kuin muuttaessaan muotoaan ja nostaessaan merenpintaa. Vesi on muokannut fiktion

miljöötä ja muokannut esimerkiksi rannikkoviivan tunnistamattomaksi reaali- ja fiktiomenneisyyteen verrattuna. Teoksessa vesi on merkittävässä roolissa aktiivisena tekijänä ja esimerkiksi maiseman muokkaajana, mutta myös passiivisena elementtinä, sillä veden niukkuus on teoksessa yksi dystooppisen yhteiskunnan syistä. Vettä ei ole joessa eikä sitä myöskään sada taivaalta kovin usein. Luonto ei siis ole fiktiomaailmassa samanlainen kuin mihin reaali maailmassa on totuttu.

Teemestarin kirjassa yksi arktisten alueiden ominaispiirteistä veden suhteen puuttuu täysin: vedellä ei ole enää pohjoisille alueille ominaista olomuotoa - jäätä. Ilmaston lämpeneminen sulatti napojen ikijäät ja nosti merenpintaa, mutta myös kadotti veden kolmannen olomuodon nestemäisen ja vesihöyryn lisäksi. Norian kysyessä tieteen tekijä-äidiltään, mitä talvelle tapahtui, äiti tuo selkeästi esiin oman mielipiteensä ihmisen vastuusta ilmaston muuttumiseen.

”Mitä niille tapahtui?”, olin kysynyt. ”Miksei lunta ja jäätä enää ole?”

Äiti oli katsonut minua ja kuitenkin minun lävitseni, kuin olisi yrittänyt nähdä ajatusten ja sanojen ja vuosisatojen läpi, talviin jotka olivat poissa.

”Maailma muuttuu”, hän oli sanonut. ”Useimmat uskovat, että se muuttui itsestään, vaati omakseen sen, minkä aika oli täysi. Mutta paljon tietoa katosi Hämärän vuosisadalla, ja on niitäkin, jotka uskovat, että ihmiset muuttivat maailman, tahtomattaan tai tahallaan.

”Mitä sinä uskot?” olin kysynyt.

Hän oli ollut pitkän aikaa hiljaa ja sanonut sitten: ”Uskon, että ilman ihmisiä maailma ei olisi sama kuin mikä se on nyt.” (TK, 53.)

Noria haaveilee talvesta ja lumesta ja yrittää selvittää, miltä talvi tuntuisi ja pitää kättään niin kylmässä vedessä kuin mahdollista. Tämä ei kuitenkaan korvaa oikean talven ”kaikkinelevää, täydellistä kylmyyttä” (TK, 55). Talvi muodostuukin teoksessa lähes utopistiseksi ihmemaaksi, joka kuvaa täydellisimmin ihmisen tekemää tuhoa maapallolle. Puhtaanvalkeat kinokset ja lumikiteen uniikit kuviot ovat kadonneet ja tilalla on puoli vuotta valoa ja puoli vuotta pimeyttä, mutta lämpötila ja sääolot ovat muuten muuttuneet melko tasaiseksi, jolloin talvipäivänseisauksenkin jälkeen on mahdollista kulkea kesäsandaaleissa ulkona.

Noria haaveilee myös aavemaisista jäävuorista, jotka vielä kelluvat yksinäisyydessä pohjoisilla merillä, mutta niitä ei ole kukaan nähnyt pitkään aikaan.

Äiti oli kertonut minulle, että Pohjoisen valtameren keskellä, missä päivä kesti puoli vuotta ja yö hallitsi toista puolta vuodesta, missä öljysotien verisimmät taistelut oli käyty, siellä saattoi yhä olla pieniä jääsaarekkeita, jotka leijuivat aution meren poikki vaitonaisina ja elottomina, kantaen entismaailman muistoja lukittuna sisälleen, veden syliin hitaasti vajoten ja sulaen. (TK, 55.)

Yksin kelluva jäävuori tuo alluusion Titaniciin ja näin ollen ihmisen suuruudenhulluteen ja tarpeeseen pyrkiä voittamaan ja käyttämään hyväkseen luontoa. Siinä missä pieni jäävuori pystyi upottamaan ihmisen reaaliominaisuuksissa sen aikaisista aikaansaannoksista suurimman, ihminen onnistui fiktiominaisuuksissa kadottamaan jäävuoret. Molemmat ominaisuudet tuovat kuitenkin kuolemaa vain ihmiselle, sillä vettä on maailmassamme aina saman verran, vain sen olomuoto muuttuu. Jäävuori muuttuu hiljalleen takaisin vedeksi ja riittävästi sulaen se hukuttaa koko ihmiskunnan alleen.

Vesi on klassisesti metafora ajasta ja sen virtauksesta. *Teemestarin kirjassa* vesi yhdistää menneet, olevat ja tulevat sukupolvet yhdeksi ketjuksi, jossa kaikilla on vastuu luonnon suojelusta siinä missä myös oikeus sen hyödyntämiseen. Vesi virtaa ihmisestä riippumatta, kuten aikakin, ja se on yhtä vanha kuin kivet ja kalliot: "[Mutta] vettä eivät liikuta ihmisten murheet. Se virtaa vauhtiaan hidastamatta tai kiihdyttämättä maan pimeydessä, siellä missä vain kivet kuulevat. (TK, 322–323.)

Teos selkeästi osoittaa kantansa veden omistamiseen pyrkimällä koko ajan osoittamaan, että vettä voi yrittää kontrolloida ja sitä voi mitata, rajata ja siirtää, mutta ihminen ei voi vettä omistaa. Vesi liikkuu ihmisestä riippumatta. Hanna Meretoja (2018) käsittelee artikkelissaan *Vesi, tarinankerronta ja todellisuuden hahmottaminen Jeanette Wintersonin "Majakanvartijassa" ja Emmi Itärannan "Teemestarin kirjassa"* veden suhdetta tarinaan ja tarinallisuuteen. Meretoja osoittaa, miten "[v]eden muuttuvaisuus ilmentää [*Teemestarin kirjassa*] elämän

monimuotoisuutta, elämänkiertoa ja todellisuuden alati vaihtuvaa luonnetta” (Mt. 2018, 201). Vesi ja aika yhdistyvätkin *Teemestarin kirjassa* yhdeksi virtaukseksi, jota etenkin teemestareiden perinteet kunnioittavat:

Menneiden teemestareiden kaiut värähtelivät lävitseni, kun laskin kuplia kattilan pohjalla ja kaadoin vettä pannuihin ja kuppeihin. Ajattelin heidän jälkeään maailman muistissa: heidän liikkeidensä virtaa, jota omani heijastivat, heidän sanojaan, joita toistin puhuessani, vettä joka oli virrannut maassa ja ilmassa silloin, kun he kulkivat kivillä ja ruohonkorsilla, samaa vettä joka yhä työnsi meren hiekkaa rantaan ja pyyhki halki taivaan. Niiden aalto kiertyi ajan ja muistojen halki, levisi kuin renkaat lammen pinnassa, toistaen ikuisesti samaa muotoa. (TK, 121.)

Erityisen läheinen suhde veteen onkin teemestareilla. Heidän suhteensa veteen on vuorovaikutuksellinen ja he pitävät itseään veden vartijoina. Norian isä kertoo hänelle tarinasta, jonka jokainen heitä ennen elänyt teemestari on tiennyt:

”Tarina kertoo, että vedellä on ymmärrys, että se kantaa muistissaan kaikkea, mitä maailmassa on tapahtunut, aina ajalta ennen ihmisiä tähän hetkeen, joka piirtää itsensä sen muistiin jo kuluessaan. Vesi tuntee maailman liikkeet ja tietää, milloin sitä etsitään ja missä sitä tarvitaan. [--]. Teemestarit uskovat, että on aikoja, jolloin vesi ei halua tulla löydetyksi, koska se tietää joutuvansa kahleisiin, jotka ovat sen luontoa vastaan. [--]. Kaikki maailmassa ei ole ihmisten. Tee ja vesi eivät kuulu teemestareille, vaan teemestarit kuuluvat teelle ja vedelle. Olemme veden vartijoita, mutta ennen kaikkea olemme sen palvelijoita.” (TK, 116.)

Teemestarit katsovat vettä siis elävänä organismina, jolla on ymmärrys ja oma tahto. Veden palveleminen on käytännöllistä työtä, konkretisoituen lähteen vartijan tehtäviin. Teemestarien suku valvoo tunturilähteen määrää ja kulutusta lisäten ja vähentäen sitä tarpeen mukaan niin, että lähde saa elää omaa elämänsä kulumatta loppuun tai vyörymättä äyräidensä yli paljastaen puroilla olinpaikkansa. Siinä missä lähteen vartiointi on konkreettista työtä ja vaatii fyysistä vaivannäköä, se on myös palkitsevaa maailmassa, jossa ei puhdasta, makeaa vettä ole lainkaan yksityisomistuksessa, ainakaan laillisesti. Teemestarit siis vartioivat vettä ja vesi palkitsee heidät vaivastaan. Teemestareiden perinteeseen kuuluu paljon veteen liittyviä tapoja ja heille vesi on oleellisin asia

oman ammatin harjoittamisessa. Ilman vettä ei ole teeseremoniaa ja kun vesi loppuu, seremonia on ohi.

Noria kokee veden kuitenkin hyvin konkreettisesti myös verenperintönään ja tuntee kaikkien aiempien teemestareiden olemassaolon veden ja verensä kautta. Teemestareiden ammatinharjoituksen tulee soljua kuin veden ja heidän pitää olla veden kanssa yhtä ollakseen onnistuneita ammatissaan. Vesi seuraa teemestareita elämän toisellekin puolelle, sillä "[m]e olemme veden lapsia, ja kuolema on veden liittolainen" (TK, 145).

Teemestarin kirja osoittaaakin erityisen siteen veden ja kuoleman välillä. Veden virtauksen loppuessa loppuu elämäkin, niin luonnossa kuin ihmisessäkin. Veden ja kuoleman suhdetta kuvataan symbioottiseksi. Missä on vettä, on elämää ja näin ollen myös kuolemaa. Vettä kuvataan teoksessa melkein kuin eläväksi olennoiksi. Se juoksee ja virtaa, mutta vain oman päänsä mukaan. Sitä ei voi käskää, ja joskus se katoaa hetkeksi tai ikuisiksi ajoiksi ja ilmestyy kun sitä kipeimmin kaivataan. Se ottaa vastaan kuin pehmeä syli mutta jos sitä vasten heittäytyy liian lujaa, särkyä palasiksi. Vettä täytyy siis ymmärtää arvostaa ja kunnioittaa. Veden, elämän ja kuoleman liitto on erityisen läsnä teemestareiden rituaaleissa. Teemestareiden koko ammatti pyörii veden ympärillä ja myös heidän kuolemansa on rituaali, jossa veden loppuessa myös symbolisesti teemestarin elämä päättyy ja hän odottaa teemajassa niin kauan, että kuolema noutaa hänet mukaansa. Norian isä käy teoksessa viimeisen teerituaalin läpi ja sen jälkeen hänet haudataan vesiuurnassa. Teemestarit tunnistavat ja tunnustavat veden ja kuoleman yhteyden: "Vesi ei kuulu meille, vaan me kuulumme vedelle: kun se on valunut sormien ja huokosten ja ruumiiden läpi, meitä ei erota maasta enää mikään." (TK, 279).

Teemestarin kirjassa veden ja elämän välttämätön suhde käy erityisen selväksi Sanjan pikkusisko Minjan tapauksessa. Minja on todella sairas, eikä häntä oteta sairaalaan hoidettavaksi vaan lähetetään kotiin käytännössä kuolemaan. Norian näyttäessä Sanjalle tunturilähteen ja Minjan saatua puhdasta vettä juotavakseen Minja paranee silmissä:

Usva kaikkosi Minjan silmistä, hänen katseensa jaksoi taas tarttua asioihin, joita hänen ympärillään tapahtui. Sanat palasivat hänen suuhunsa. Hänen jäsenensä olivat yhä ohuet kuin kuihtuneet, talvipaljaat varvut, mutta hengenvaara oli väistynyt.

(TK, 205.)

Puhdas juomavesi siis aivan kirjaimellisesti pelastaa pikkulapsen kuolemalta. Tämän tietenkkin voi lukea kannanotoksi myös reaali maailmamme ja hälyttävään tilanteeseen kehitysmaissa. ”Pohjoisessa tunturilähteessä” eli pohjoisella pallonpuoliskolla on vettä riittävästi tuhlattavaksi asti ja siinä muun muassa peseydytään. Kuitenkin lommoposkiset pikkulapset kehitysmaissa kuolevat kirjaimellisesti janoon, kun puhdasta vettä ei ole riittävästi. Vesiresurssien oikeudenmukainen käyttö ei ole pelkästään apokalyptisen dystopiateoksen yhteisön ongelma vaan reaali maailman konkretiaa.

Veden muisti viittaa teoksessa myös veden tuomiin ja säilyttämiin muistoihin. Vesi on oleellinen osa Norian teemestarin koulutusta, ja hänen pitää oppia tulemaan veden kanssa yhdeksi. Vesi on siis ikivanhojen perinteiden ylläpitäjä ja yhdistää teemestarien ketjua läpi historian ja tunkeutuu myös Hämärien aikojen läpi. Hämäristä ajoista ei ole julkisessa tiedossa juuri mitään, joten teemestareiden kirjoittamat kirjat ovat parasta ja tarkinta historiakuvausta, mitä Norialle tai ylipäätään kansalaisille on tarjota.

Teemestarien salassa pitämä tunturilähde säilyttää myös konkreettisesti yhteisölle elintärkeää informaatiota. Lähteeseen piilotettu metallilaatikko paljastaa nauhat, joilla todetaan sotilasvallan mahdollisesti tekaisseen Ruotsin ja Norjan rannikot pilanneen katastrofin. Näin valtio pystyy vaatimaan omistukseensa kaikki vesivarannot ja hallitsemaan näin paitsi vesivarastoja myös kansalaisia, kun he eivät ilman juomavettä käytännössä pysty elämään ja ovat näin riippuvaisia hallinnon vesitarjonnasta.

Teemestarin kirjalle on ominaista tietynlainen hidas ja soljuva vastarinta niin teoksen sisäistä auktoriteettia, armeijaa, kohtaan, mutta myös reaali nykyisyyden ihmistä vastaan. Veden virtaus ja ihmisen ajatusmaailma näyttäytyvät yhtenä

etenkin kohdassa, jossa Noria miettii muovihautaa ja entisajan ihmisen ajatusmaailmaa tulevista ajoista:

Olen yrittänyt olla ajattelematta heitä, mutta heidän entismaailmansa vuotaa meidän nykyismaailmaamme, sen taivaaseen, sen tomuun. Vuosiko nykyismaailma, maailma joka on, koskaan heidän maailmaansa, maailmaan joka oli? Kuvittelen yhden heistä seisomaan sen joen äärelle, joka nyt on kuiva arpi maisemassamme, [--]. [J]a hän katsoo ohitse ryöpyvävään veteen, joka on ehkä mutaista, ehkä kirkasta, ja jokin, mitä ei ole vielä ollut, vuotaa hänen ajatuksiinsa.

Haluaisin ajatella, että hän kääntyy ja menee kotiin ja tekee yhden asian toisin sinä päivänä sen vuoksi, mitä on kuvitellut, ja sen jälkeen seuraavana päivänä, ja taas sitä seuraavana.

Ja kuitenkin näen hänet uudelleen, toisena, joka kääntyy pois eikä tee mitään toisin, enkä tiedä kumpi heistä on todellinen ja kumpi on heijastus kirkkaassa, liikkumattomassa vedessä, niin terävä että sitä voi melkein erehtyä luulemaan todelliseksi.

(TK, 35.)

Tämä on Itärannan teoksen selkein ja suurin vetoisuus nykyajan ihmiselle. On kuin teos yrittäisi vakuuttaa ja valtuuttaa lukijaa ajattelemaan tulevaa ja sen ihmisiä, katsomaan virtaavaa vettä ja tehdä jotain toisin, tehdä jotain tulevaisuuden ihmisten eteen.

2.2 Veden rooli ekodystopiassa

Vesi on pakollinen elementti kaikelle elämälle maapallolla. Sen lisäksi veden motiivin kautta voidaan konkreettisesti ja selkeästi osoittaa esimerkiksi ilmastonmuutoksen tai kertakäyttökulutusyhteiskunnan huonot puolet: Ilmastonmuutoksen ja ilmaston lämpenemisen vuoksi sulavat jäävuoret nostavat merenpintaa. Meren lämpeneminen aiheuttaa hirmumyrskyjä ja jättiaallokoita. Ilmaston lämpeneminen aiheuttaa päiväntasaajalle käsittämätöntä kuivuutta, joka ajaa ihmiset ilmastopakolaisiksi ja maapallolta loppuu pian tila kesken. Veden puutetta korostavat koko ajan lisääntyvä maanviljely ja karjatalous, jotka kuivattavat maaperää entisestään ja vaativat valtavan palan maapallon makean veden varastoista. Vesi on erittäin tuhoisa luonnonvoima, jonka merkitystä ei

voida väheksyä. Reaalimaailma tai imastofiktio eivät voi sulkea silmiään veden aiheuttamilta uhkakuvilta tai konkreettisilta katastrofeilta. Vielä 1970-luvulla vain yhtenä mahdollisena vaihtoehtona nähty vedenpinnan nousu on realistista ja tieteellisesti todistettua ja sen nopeuden eskaloitumista voidaan pyrkiä vain hidastamaan.

Teemestarin kirjassa vedenpinnan nousu on tapahtunut räjähdysmäisellä tahdilla ja yllättänyt ihmiset vauhdillaan. Noria vertailee kahta maailmankarttaa, entismaailman karttaa jäisine napoineen ja suurkaupunkeineen sekä nykyismaailman karttaa, keskenään ja huomioi, kuinka paljon maapinta-alaa kohonnut merenpinta on vienyt mukanaan:

Tuijotin mannerten ja valtamerien ääriiviivoja, jotka olivat muuttuneet lähes tunnistamattomiksi. Miten paljon suola ja vesi olivatkaan syöneet. [--]. Hukkuneita saaria, rannikkotasankoja, suolan puremia jokisuistoja. Suuria kaupunkeja, jotka olivat nyt menneiden elämien vaitonaisia aaveita meren kääreessä, kaikkialla, kaikkialla. (TK, 83.)

Veden mahti on ollut siis niin suuri, että se on muuttanut koko maapallon infrastruktuuria ja karttaa lähtemättömästi toisenlaiseksi. Vesi on ollut täysin hallitsematonta ja se on ajanut ihmiset evakkoon kodeistaan. Vesi on myös syönyt alleen paljon sellaista, mitä ei ole enää mahdollista saada takaisin, kuten esimerkiksi kirjoja. Kirjojen ja historian pimittämisestä puhun lisää luvussa 4.

Vedenpinnan nousu ja maanpinnan peittyminen veden alle ei toki ole millään tavalla uusi uhkakuva. Lahtinen (2017) tutkii vedenpaisumusmyyttiä käyttäen esimerkkinään Risto Isomäen teosta *Sarasvatin hiekkaa* (2015). Vedenpaisumusmyyteistä tunnetuin lienee *Raamatussa*, mutta samaa myyttiä on kerrottu läpi ihmisen historian. Vedenpaisumusmyytti pyrkii tuomaan ihmisen pienuuden ja voimattomuuden veden voimaa vastaan esiin vastustamattomana, kuten esimerkiksi myytti Atlantiksesta osoittaa: maailman kehittyneimmällä ja rikkaimmalla yhteiskunnalla ei ollut mitään mahdollisuuksia vedenpaisumusta vastaan, vaan se upposi unohduksiin rikkauksistaan huolimatta. Ekokritiikki haluaakin korostaa sitä, miten teknologian kehitys ja ihmisen nojautuminen yhä enenevässä määrin koneisiin eivät välttämättä ole ihmiskunnan tulevaisuuden

kannalta vain positiivinen ilmiö. Ihmiskunnan haavoittuvaisuus on näkyvimmillään silloin, kun siltä viedään tekniset apuvälineet kokonaan. *Sarasvatin hiekkaa* pyrkii tuomaan esille sen, miten helposti suuret luonnonvoimat saavat esimerkiksi sähköverkon kaatumaan ja miten sen jälkeen ihmiskunta olisi täysin hukassa. (Mt. 2017, 73–85.)

Teemestarin kirja noudattelee postapokalyptisen fiktion lajikonventioita sen suhteen, että ihminen on saanut luonnon takaisin hallintaansa esimerkiksi valtavilla suolanpoistolaitoksilla, joiden avulla saadaan tehtyä merivedestä juomakelpoista ja näin poistettua luonnonvoimien ylivoiman ihmisistä. Teos kuitenkin myös osoittaa veden mahdin siinä, että monta suurkaupunkia on hukkunut ja ihmisiä jäänyt kodittomiksi tai kuollut merenpinnan nousun aiheuttamissa tulvissa. Ihmisen ylimielisyys ja usko omaan ylivertaisuuteen tulee esiin reaali maailmassa myös nykyisessä ydinvoimapolitiikassa ja siksi ydinvoima ja sen aiheuttama riski ympäristölle on yleinen teema myös ekodystopioissa ja ilmastofiktioissa. Uraanin säteilyaika on n. 100 000 vuotta ja ydinjätteen loppusijoituspaikan tulisi kestää vähintään sen ajan rikkoutumattomana ja suojattuna. Loppusijoituspaikka onkin yksi ydinvoiman epävarmimmista ja puhuttelevimmista aiheista. Tiedämme kovin vähän 100 000 vuotta sitten tapahtuneista asioista maapallolla; mikä saa ihmiskunnan uskomaan, että meidän tekemme ja loppusijoituspaikkojen koordinaatit säilyisivät tallessa tulevat satatuhatta vuotta?

Loppusijoituspaikkaa ovat käsitelleet teoksissaan muun muassa Veronica Pimenoff teoksessaan *Maa ilman vettä* (1999) ja Leena Krohn teoksessaan *Hotel Sapiens ja muita irrationaalisia kertomuksia* (2013, jatkossa *Hotel Sapiens*). *Maa ilman vettä* tuo esille loppusijoituspaikan ongelmallisuuden nykyhetkessä, *Hotel Sapiens* sijoittuu kaikesta päätelleen ydinjätteen loppusijoituspaikan pettämisen jälkeiseen aikaan. Juha Raipola (2017) kuvaa *Hotel Sapiensin* tapahtumia luonnehtivan ”pysyvä epävarmuus ihmislajin ja maapallon tulevaisuudesta sekä tunne siitä, ettei teoksen ihmishahmoilla ole juuri minkäänlaista kykyä vaikuttaa tulevaisuuden kulkuun” ja että ”[t]ämä piirre kääntää käytännössä ylösalaisin tavan, jolla postapokalyptinen fiktio yleensä kuvaa ihmisen ja luonnon välistä suhdetta.” (Mt., 95.)

Ekodystopia ja ilmastofiktio tuovat esiin myös ydinvoiman aktiivisen vaiheen ongelmat. Isomäen *Sarasvatin hiekkaa* osoittaa, miten haavoittuvaisia ydinvoimalaitokset luonnonvoimien ja superaaltojen edessä lopulta ovat ja miten tuhoisaa maapallon kannalta olisi usean ydinvoimalan tuhoutuminen kerralla. Vesi näyttölee ydinvoiman uhkakuvissa niin uhrin kuin uhkaajankin roolia. Loppusijoituspaikan pettäessä radioaktiivinen ydinjäte saattaa päätyä pohjavesiin ja pahimmillaan myrkyttää sen käyttökeltvottomaan kuntoon. Vesi saattaa kuitenkin olla myös koko katastrofin aiheuttaja: tsunamit, mutavyöryt tai merenpinnan nouseminen ovat potentiaalisia ydinvoimaloiden uhkaajia. Tämä todistettiin esimerkiksi Japanissa vuonna 2011, kun voimakasta maanjäristystä seurannut tsunami rikkoi Fukushima Daiichin varavoimageraattorit ja siitä seurasi voimalan jäähdytysjärjestelmän pettäminen ja kolmen reaktorin ytimen sulaminen. Tämä ydinvoimalaonnettomuus on katsottu maailman toiseksi pahimmaksi ydinonnettomuudeksi Tšernobylin jälkeen.

Veden saastuminen on yleinen uhkakuva ekodystopioissa ilman ydinvoimaakin. *Teemestarin kirjassa* vesi on saastunut oletettavasti joko sotatoimien tai öljynporaonnettomuuden vuoksi. Saastunut tai katoava vesi onkin yleinen kuva dystopioissa. Sirke Happonen (2011) nostaa meren katoamisen yhdeksi maailmanlopun merkeistä Tove Janssonin teoksessa *Muumipeikko ja pyrstötähti*. Muumilaakson paratiisinomaisessa kuvauksessa kirkkaat joet ja vihreä merivesi, johon pulahtaa, muuttuvat maailmanlopun lähestyessä pohjattomaksi kuiluksi, josta nousee höyryä ja tympeää tuoksua. Komeetan ohittaessa maan ja asioiden palatessa uomiinsa meren palaaminen takaisin on yksi tärkeimmistä uudelleenluomisen kuvista. Meren mukana takaisin palaavat myös elimistö ja kasvisto. Happonen vertaa artikkelissaan Muumilaakson kirkkaita uimavesiä Janssonin lapsuudenaikaiseen Suomenlahteen ja höyryävää, haisevaa liejua Itämeren nykytilaan. Vaikka Itämeri ei olekaan kokonaan kadonnut, on se miltei tunnistamaton verrattuna viime vuosisadan alkupuoliskoon, jolloin näkyvyys vedenpinnan alla oli useita metrejä. (Mt., 151–161.)

Veden kautta voi osoittaa myös kertakäyttökulttuurimme kestäättömyyden. Pelkästään Tyynen valtameren jätepyörre on n. kolmen Ranskan kokoinen ja

painaa arviolta 80,000 tonnia. Tämä jätepyörre on vain yksi viidestä valtavasta jätepyörteestä Maapallon valtamerissä, joten merien muovijätteen määrää ei voi jättää huomioimatta myöskään ekokritiikissä. (The Ocean Cleanup 2019.) Zoe Jaques (2015, 170–171) selostaa, miten vesien jätesaastuminen kuvataan Rick Riordanin teoksessa *The Lightning Thief* (2005). Teoksessa muiden vesistöjen lisäksi myös elävien ja kuolleiden maailmat yhdistävä, Manalaan johtava joki on saastunut: se on täynnä roskaa ja pois heitettyjä tavaroita, mutta myös ihmisten toiveita ja unelmia. Jaques osoittaa, että Riordan yhdistää teoksessa ihmisten kertakäyttökulttuurin, itsekkyyden ja kuolevaisuuden saastuneen Tuonelanjoen avulla ja käyttää näin narratiivia kritiikkinä ihmisen teoista ja vastuuttomuudesta vesistöjä ja maapalloa kohtaan (mt. 2015, 170–171). Vaikka kirjan päähenkilö Percy Jackson on puolijumala – hän on kreikkalaisen mytologian merenjumala Poseidonin poika – ja pystyy hallitsemaan vettä ja merta, edes hänellä ei ole valtaa ihmisten vastuuttomuuteen ja ajattelemattomuuteen.

Vesi näyttäytyy Itärannan teoksessa eräänlaisena vastakappaleena seuraavassa luvussa käsiteltävälle muovihaudalle. Siinä missä muovihauta on haiseva, paikallaan pysyvä ja maatumaton, vesi on vapaa ja luonnon oma. Vedellä on ikään kuin oma tahto ja muisti. Tähän viittaa myös teoksen englanninkielinen nimi *Memory of Water*. Muovihauta on ihmisen välinpitämättömyyden ja itsekkyyden tulosta, mutta vesi liikkuu missä tahtoo, välillä katoaa kokonaan tai muuttaa suuntaansa, eikä sitä voi kahlita eikä omistaa.

Puhtaan veden, erityisesti lähteen, sekä muovihaudan vastakkainasettelu näkyy myös kielessä. Muovihaudan kuvaus on jopa groteskia hyönteisineen, hajuineen ja valtavine jätevuorineen, jotka muodostavat ikään kuin elävän olennon. Muovihauta on kielletty ja pelätty, eivätkä siellä koetut lapsuusmuistotkaan tuota hyvää mieltä. Sen sijaan tie lähteelle kulkee puhtaan tunturi-ilman läpi, siellä Noria ja Sanja ovat leikkineet lapsina ja se tuo positiivisia muistoja Norialle. Siinä missä muovihauta on iäti muuttuva ja uhkaava, tunturilähde ja sille vievät sokkeloiset reitit ja luolastot ovat tuttuja ja turvallisia. Lisäksi lähde on Norian linkki teoksen aikana menehtyneeseen isään ja lukemattomiin sukupolviin teemestareita ennen häntä.

Teemestarin kirjassa vesi on moninaisissa rooleissa. Se on elämän edellytys ja kuoleman kumppani; se on maapallon tuhoaja mutta ihmiskunnan pelastaja; vesi ei välitä ihmisestä, mutta ihmisen teoilla on sen kulkuun lähtemätön vaikutus. Teoksen suurin tavoite on kuitenkin pyrkiä osoittamaan veden välttämättömyys. Ilman vettä ei ole ihmistä, eikä mikään ole tärkeämpää kuin puhtaan veden vaaliminen ja pyrkiminen sen tasapuoliseen jakamiseen koko väestön kesken. Vesi on olennaista ekodystopian luomisessa *Teemestarin kirjassa*, erityisesti ekokriittisen luennan mahdollistavana motiivina. Vesi on, niin teoksessa kuin reaali maailmassakin, sekä länsimaisen hyvinvointivaltion mahdollistava että sitä saastumisella ja vedenpinnan nousulla uhkaava tekijä. Tämän dualismin käsittely tekee vedestä tärkeän motiivin myös dystopian lajissa: miten lähestyä elementtiä, joka on meille niin elintärkeä ja kuitenkin mahdollisesti tuhoaa koko yhteiskuntamme?

3 Muovihauta kulutusyhteiskunnan kuvana

Teemestarin kirja ottaa kantaa siihen, miten ihmisen tulisi ajatella myös tulevaisuutta. Vaikka sitä ei suoraan sanotakaan, teos vihjaa nykyihmisen valintojen ja arvomaailman olevan kestäättömiä. Tämä on dystopialle tyypillistä menneisyyteen katsomista. Yksi tutkielmani suurista haasteista onkin ajan ja ajan tasojen kuvaaminen. Pysin kuitenkin tekemään parhaani teoksen fiktiivisen tulevaisuuden ajan ja reaalimaailman 2010-luvun kuvauksen erottamisessa. Kutsunkin tutkielmassani 2010-luvun reaalimaailmaa reaalinykyisyydeksi ja teoksen sisäistä ajankuvaa fiktionykyisyydeksi epäselvyyksien välttämiseksi. Samalla logiikalla pystyn kuvaamaan reaalimaailman aikatasoja esimerkiksi reaalihistoriaksi tai teoksen sisäisiä tapahtumia fiktiohistoriaksi. *Teemestarin kirja* sijoittuu tarkemmin ajoittamattomaan tulevaisuuteen, missä entisajoista³ muistuttavat vain muovihautoihin hukkunut teknologia ja teemestarien ikiaikaiset rituaalit ja päiväkirjat. *Teemestarin kirja* nostaa myös esiin fyysisiä reaalinykyisyyden ja reaalilähihistorian esineitä ja asioita fiktiomenneisyyteen kuuluvina, jolloin reaali- ja fiktiomaailma pyritään häivyttämään yhdeksi. Dystopiapiirteistä keskitynkin tässä luvussa etenkin *Teemestarin kirjan* kaksitasoiseen aikakuvaukseen ja sen liittämiseen dystopiaperinteisiin.

Tässä luvussa tarkastelen *Teemestarin kirjaa* etenkin muovihauta-motiivin kautta. Muovihauta on teoksessa muovijätteen loppusijoituspaikka, jossa entisaikojen muovijäte makaa maatumattomana – käytännössä siis reaalinykyisyyden kaatopaikka. Muovihauta on *Teemestarin kirjassa* yksi merkittävistä tapahtumapaikoista. Hauta on valtava romumuovin hautausmaa, josta löytyy niin vanhan autoromun ranka, massoittain muovipusseja kuin toimivaa tekniikkaakin. Lisäksi se on teoksessa läsnä lähes kaikissa niissä kohdissa, joissa puhutaan ”entisaikojen ihmisistä” tai menneisyydestä. Niinpä muovihauta ja entisaikojen ihmiset kietoutuvat yhteen ja muodostavat mielestäni

³ Entisajat, entismaailma = fiktionykyisyydessä käytettävä termi menneisyydestä; reaalinykyisyyttä muistuttava ajanjakso fiktiohistoriassa.

metonymian, jossa muovihauta edustaa 2000-luvun ihmistä ja kulutusyhteiskuntaa, jossa elämme ja jonka jätämme jälkipolvillemme.

3.1 Tarpeeksi kaukana ollakseen liian lähellä

Gottliebin (2001) dystopiapiirteistä yksi käsittelee dystopian suhdetta aikaan ja sen kuvaukseen. Hänen mukaansa lukijat, tunnistamalla todenmukaisen historian ja sen merkityksen päähenkilön elämässä, tulevat yhä paremmin tietoisiksi kaksitasoisen ajankuvauksen rakenteesta dystooppisissa teoksissa. (Mt. 2001, 15). Toisin sanoen, todenmukaisella reaalinäkyisyyden kuvauksella ja sen vaikutuksen kuvaamisella tulevaisuuden dystopiassa saadaan lukija ajattelemaan, miten reaali maailman teoilla vaikutetaan tulevaisuuteen.

Gottlieb (2001) korostaakin, miten dystopiakuvauksen realisoituminen ja ”traaginen kohtalo” on ajateltava konditionaalisessa muodossa. Tulevaisuudenkuvaus saattaa olla realismia, mikäli dystopiassa esitettävää historiallista prosessia – eli reaali maailmaamme yhdistettävää toimintamallia – ei tunnisteta ja yhteiskunnan annetaan ajautua tuhoon. (Mt. 2001, 15.) *Teemestarin kirjassa* tämä toimintamalli on etenkin kertakäyttökulttuuri ja jätevuorten hallitsematon kasvu. Tässä luvussa erittelen, miten *Teemestarin kirjassa* kuvataan fiktiomenneisyyttä niin, että se vaikuttaa mahdollisimman paljon reaalinäkyisyydeltä tai reaali lähimenneisyydeltämme.

Teoksen kuvaus entisajoista pyrkii mahdollisimman tarkkaan ja yksityiskohtaiseen kuvailuun reaalinäkyisyydestä. Näin saadaan luotua tunne tuttuudesta, jolloin entisaikojen ihmiseen rinnastuminen tuntuu luonnolliselta. Teoksessa pyritään osoittamaan fiktiomenneisyyden yhteys reaalinäkyisyyteen esimerkiksi tarkoilla ja realistisilla kuvauksilla entisaikojen tavoista ja tavaroista: ”Sanjan koti oli entismaailman ajalta peräisin, yksikerroksinen monen huoneen talo. Siihen kuului puutarha ja autotalli ajalta, jolloin useimman ihmiset vielä omistivat nopeita entisajoneuvoja.” (TK, 22.) Tämän johdosta myös vastuun ottaminen entisaikojen ihmisen virheistä tuntuu välttämättömyydeltä; mikäli maailmassa, jossa on eletty kuten me ja on tehty samanlaisia virheitä kuin mitä

me olemme tehneet, on mahdollista, että meidän virheidemme seuraukset ovat yhtä katastrofaalisia kuin tuon toisen, fiktiivisen, maailman.

Teemestarin kirja sijoittuu noin Kuusamon korkeudelle, Skandinavian Unioniin ja Uuden Qianin valtioon, jossa elämä on vielä mahdollista merenpinnan noususta ja puolen vuoden kaamoksesta huolimatta. Napajäätiköiden sulamisen jälkeen merenpinta nousi ennakoimattoman paljon ja monta suurkaupunkia jäi veden alle. Napajäätiköiden alta paljastuvat öljyvarannot johtivat verisiin öljysotiin. Öljysotien jälkeen maailma luisui Hämärän vuosisatoihin, jolloin öljy loppui ja ihmiskunta joutui keskittymään lähinnä selviytymiseen. Fiktionykyisyydessä ei enää Kuusamon korkeuksillakaan ole luonnossa jäätä tai lunta edes vuoden pimeän puoliskon eli kaamoksen aikana.

Teemestarin kirja sijoittuu kaukaiseen tulevaisuuteen, niin kauas, että fiktiomaailman menneisyys, jota ohjataan ajattelemaan reaalitykyisyytenä, on hyvin haalea muisto tai haave. Tämä on yksi dystooppisen perinteen tavoista eriyttää kirjan maailma meidän maailmastamme ja ajastamme. Nikolajevan (2010) mukaan tämä on tehokas tapa luoda vieraantumisen kokemus. Hän väittää myös, että teokset, jotka sijoittuvat lähitulevaisuuteen, niin lähelle, että niitä voisi miltei kutsua nykyisyydeksi, aiheuttavat suuremman tunnereaktion. (Mt., 74.) Mielestäni tämä ei kuitenkaan *Teemestarin kirjan* kohdalla pidä paikkaansa. Meidän aikamme kaukaisuus vain korostaa nykyihmisen tekojen pitkäaikaisia seurauksia ja on näin jopa vaikuttavampi kuin lyhyellä aikavälillä tarkastelu.

Pitkällä aikavälillä etenkin ilmastofiktio pystyy osoittamaan suurempia vaikutuksia ilmaston lämpenemisestä ja ihmisen öljyorientointuneesta elämäntavasta. *Teemestarin kirjassa* ajallinen välimatka 2010-lukuun on niin pitkä, ettei Noria esimerkiksi osaa edes kuvitella, millaista olisi kävellä jäätyneen meren päällä. Ilmastonmuutos on tehnyt maailmankartasta miltei tunnistamattoman, ja jäävuoret ovat enää huhupuheita. Tuttuutta teos luo kuitenkin esimerkiksi nimeämällä paikkoja reaalimaailman kaupunkien mukaan, kuten Kuusamo tai Uusi Pietari. Teos siis selkeästi asettaa miljöönsä meidän tuntemaan

reaalimaailmaan, vaikka korostaa, että maailma on rankasti muuttunut ”entisaikojen kartoista”.

Se oli kertomus tuhosta ja raunioista, valtameristä, jotka kurkottivat kohti mannerten keskustoja ja nielivät maata ja makeaa vettä. Miljoonista ihmisistä, jotka pakenivat kodeistaan, sodista, joita käytiin sulavien jäiden alta paljastuneista polttoaineresursseista, kunnes maan suonet vuotavat kuiviin. Ihmisistä, jotka haavoittivat maailmaansa, kunnes menettivät sen. (TK, 318.)

Teemestarin kirja on tietoinen kaksitasoisesta aikakuvauksestaan. Siksi useimmiten aktiivinen tekijä on ihminen: ihminen yhdistää molemmat aikatasot ja häivyttää näin eron reaalimaailman ja fiktiomaailman välissä. Ihminen, ihmiskunta, on vastuussa maailman haavoittamisesta molemmissa maailmoissa. Erityisen tietoinen ihmisen tekojen vaikutuksesta heidän elämään todellisuuteensa on Norian äiti: ”Toivon, että olisimme voineet antaa sinulle toisenlaisen maailman.” (TK, 62). Norian äidillä on tutkijana pääsy tietoihin, joihin ei kaikilla kansalaisilla ole, ja siksi hänen kommenttinsa ihmisen vastuusta maailman tilasta on erityisen painava. Hän ei puhu vain maailmasta, jonka he vanhempina voivat tarjota lapselleen vaan maailmasta, jonka ihmiskunta on jättänyt jälkipolvilleen.

Teoksessa on myös konkreettisia esimerkkejä, miten ajan kuluessa ihmisen toiminta muuttaa maailmaa. *Teemestarin kirjassa* kuvataan yhden metsän muuttuminen vehreästä ja vehmaasta kuivaksi ja kuolleeksi:

Kuollut metsä oli joskus ollut nimeltään Vihantametsä. [--]. Vielä kauemmin sitten, kun sanoja sellaiselle vehreydelle ei vielä tarvittu, sillä se oli tällä seudulla itsestäänselvyys, metsällä ei ollut nimeä lainkaan, niin isä oli kertonut. Nyt sen paljaat rungot ja oksat kiertyivät kohti taivasta hiekankuivina ja värittöminä kuin maiseman yli kudottu lukinseitti, tai siihen vangiksi jääneiden hyönteisten ontot kuoret. (TK, 257.)

Tällä pystytään osoittamaan sekä teoksessa käsiteltävän aikajanan pituus että ihmiskunnan tekojen konkreettinen vaikutus ympäristöön. Reaalimaailmassamme, Suomen korkeusasteilla sijaitsevat vihreät metsäpeitot

voivat ihmisen toiminnan seurauksena muuttua ajan kuluessa ensin harvinaisuuksiksi ja sen jälkeen olemattomiksi.

Teoksen ajallinen kaukaisuus auttaa myös osoittamaan nykyisen öljykeskeisen yhteiskunnan pitkäaikaisen toimimattomuuden ja mikä tärkeämpää, maalaa kuvan elämän jatkumisesta öljyn loppumisen jälkeenkin. Ihmiskunta on selvinnyt ilman öljyä aikaisemminkin ja se selviää öljyn loppumisen jälkeenkin. Siksi teoksen maailmassa myös öljysotien järjettömyys korostuu: ihminen tuhoaa maapallon ja toisensa sotiessaan öljystä, jota ei riitä ikuisesti ja jota ilmankin ihmiskunta jatkaa eloan.

Nykyajan kaukaisuuden huomaa muun muassa siitä, että meille selkeät erot reaali maailman aikakausissa menevät Norialla ja Sanjalla samaan, entisaikojen historiallisen aikajakson kategoriaan: VHS-videokasetit, musiikkikasetit ja CD-levyt ovat samaa aikakautta ja saman ”entisajan ihmisen” romua. Teoksessa mainitaan myös paljon tapahtumia, jotka voisivat olla reaali maailmalle tulevaisuutta, mutta ovat tapahtuneet teoksessa pitkällä menneisyydessä. Jäätiköiden sulaminen on jo reaaliaikamme todellisuutta, mutta öljysodat ja makean veden loppuminen ovat meille vasta mahdollisia reaali tulevaisuuden uhkakuvia. Samanaikaisesti ne ovat kuitenkin Norialle fiktion nykyisyydessä kaukaista menneisyyttä, joten reaali nykyisyyteemme viittaavan fiktiomenneisyyden ja Norian elämän fiktion nykyisyyden välimatka on todennäköisesti ainakin muutama sata vuotta, ellei enemmänkin. Niinpä aikaväli meidän aikaamme on riittävän suuri, ja todennäköisyys esimerkiksi napajäätiköiden sulamiseen paljon suurempi.

Teemestarin kirjan ehkä herättelevin kohta on Sanjan Norialle tokaisema virke, kun Noria ihmettelee muovihaudan kokoa ja sitä, miksi ihmiset ovat heittäneet pois täysin käyttökelpoista tavaraa: ”Ei maksa vaivaa ajatella heitä, Noria. Eivät hekään ajatelleet meitä.” (TK, 35). Tällä teos pyrkii alleviivaamaan menneisyyden ihmisen itsekkyyttä: ihminen tekee asioita ja päätöksiä ajattelematta lainkaan tulevaisuudessa maailmaa asuttavien realiteetteja. Samalla se korostaa, että menneisyyden ihmisen ajattelu on turhaa, sillä tehtyä ei saa tekemättömäksi ja tehtyjen asioiden kanssa täytyy vain elää. Tämä kuitenkin

kutsuu myös ajattelemaan tulevia sukupolvia ja sitä maailmaa, jonka heille haluaa jättää. Lausahdus yhdistää kahden aikatason maailmat; "heidät", reaalitykyisyyden tulevaisuutta ajattelemattoman ihmiskunnan ja "meidät", fiktionkyisyyden ihmiskunnan, joka joutuu selviytymään heidän ajattelemattomuutensa jälkeisessä maailmassa.

Teemestarin kirja vetoaa reaalimaailman ihmiseen osoittamalla reaalitykyisyyden ihmisen itsekkyyden ja lyhytnäköisyyden fiktiomaailman menneisyyden ihmisen tekojen kautta. Näin ollen *Teemestarin kirja*, nostamalla esiin muovihaudan ja sen luomat ongelmat fiktiomaailman menneisyydessä ja nykyisyydessä, peilaa reaalimaailman jätteenkäsittelyn ja kaatopaikkojen ekologisiin ongelmiin. *Teemestarin kirja* tarjoaa tämän mahdollisuuden lukijoilleen kyseenalaistamalla kulutushysterian ja muovituotannon ja osoittamalla, miten reaalimaailmassa nykyajan valtioiden ahneus ja kilpailu öljymarkkinoista saattaa pahimmillaan johtaa kaaokseen.

Entismaailma ei ole kuitenkaan *Teemestarin kirjassa* negatiivissävytteistä. Noria kouluttautuu teoksen aikana teemestariksi, ja hän tuntee suurta yhteenkuuluvuutta menneiden teemestareiden sukupolvien kanssa. Heidän elämänsä kietoutuvat hänen elämäänsä ja heidän tekonsa hänen todellisuuteensa:

[Teeastiat] kuuluivat teemestarin talon vanhimpien joukkoon ja olivat yksi entismaailman jäänteistä: esi-isämme olivat kenties käyttäneet niitä kaukaisessa kodissaan, kauan ennen kuin meri alkoi viedä rannikoita ja saaria. Niiden vaimea maatuviin lehtien väri rauhoitti minua, kietoi minut jonkin paljon itseäni vanhemman ja voimallisemmän verkkoon.
(TK,121.)

Etenkin teeseremoniat ja teemestareiden kirjoittamat päiväkirjat ovat Norian linkki menneisiin aikoihin. Lukiessaan entisten teemestareiden päiväkirjoja Noria tuntee tulevansa osaksi sukupolvien ketjuja, ikään kuin yhdistyy kaikkien häntä edeltäneiden teemestareiden kanssa.

Perinteiden ja kirjojen merkitys korostuu etenkin Norian todellisuudessa yhteiskunnan hallitessa kaikkea tiedonkulkua. Kirjat ovat Norialle teoksen edetessä arvokkain esine, mitä hän omistaa – jopa arvokkaampia kuin hänen oma elämänsä. Totalitäärisestä yhteiskunnasta, tiedonpuutteesta ja kirjojen ja historian arvokkuudesta puhun lisää luvussa 4.

3.2 Muovihauta kulutusyhteiskunnan kritiikkinä

Muovihauta on näkyvin osa entismaailmasta teoksessa. Muovihaudassa lepää muisto niistä vuosista, kun muovijätettä syntyi enemmän kuin sitä ehdittiin edes hyödyntämään. Niinpä muovihaudasta saattaa löytää entisajan aarteita kuten toimivia VHS-laitteita, kasetteja ja CD-levyjä: ”Joskus pala hylättyä konetta saattoi olla yhä melko hyväkuntoinen tai helposti korjattavissa, ja ihmettelimme, miksi se oli alun perin heitetty pois.” (TK, 28.)

Etenkin Norian paras ystävä Sanja hyödyntää muovihaudasta löytämiään tavaroita. Hän onkin varsin taitava hyödyntämään romumuovia ja ymmärtää paljon tekniikasta. Sanjan suhde muovikuoppaan ja sen aarteisiin on yksi merkittävistä syistä sille, miksi muovihauta on tärkeä miljöö teoksessa. Sanja itse kutsuu muovihaudalta keräämiään käyttötavaroita Löydöiksi (TK, 57). Muovihaudan uumenissa lojuvia roskia kuvataan erityisen tarkasti ja yksityiskohtaisesti:

Pidin silmäni auki minkä tahansa keräilemisen arvoisen varalta, mutta ohitin vain mielenkiinnottomia esineitä: murenevia, likaisenvalkoisia muovilevyjä, epämukavan näköisiä kenkiä, joiden korkeat korot olivat katkeilleet, haaltuneen nukan pään. [--]. [H]än kiskoi halkeilleiden kulhojen ja vääntyneiden henkarien ja pitkien mustien säleiden sekamelskasta jotain, mikä näytti kannelliselta laatikolta. [--]. Suorakulmion kummassakin päässä oli pyöreä syvennys, jota peitti pienisilmäinen metalliverkko. ”Kaiuttimet”, Sanja sanoi. ”Olen nähnyt samanlaisia muissa entisteknologian laitteissa. Tällä on kuunneltu jotain.” (TK, 33.)

Norian ja Sanjan löytämä entisteknologian laite osoittautuu myöhemmin teoksessa CD-soittimeksi, vaikka fiktionyykyisyydessä elävät tytöt eivät sitä osaakaan siksi nimetä. CD-soitin esittää suurta roolia teoksessa, sillä sen

ansioista tytöt pääsevät kuuntelemaan entismaailman äänitteitä Hämärän ajoilta⁴ ja ymmärtävät ainakin osittain, miten heille valehdellaan valtiovallan korkeimmilta tasoilta asti. Tähän yhteiskunnan faktanpimittämiseen ja sen kytköksiin dystopian lajissa palaan paremmin luvussa 4. Toimivaksi pienen korjauksen jälkeen osoittautuva soitin todistaa kuitenkin myös entisaikojen välinpitämättömyyden kierrätystä ja rikkinäisten esineiden korjaamista kohtaan. Entisaikojen ihmiset heittivät rikkinäistä tavaraa mieluummin roskiin kuin näkivät hieman vaivaa niiden korjaamiseksi.

Muovihauta kuvataan suurena, pelottavana ja potentiaalisesti vaarallisena paikkana. Noria muistelee lapsuuttaan, jolloin häntä ja Sanjaa on kielletty menemästä muovihaudalle:

Äiti oli sanonut, että maa haudan ympärillä oli myrkyllistä ja hauta vaarallinen kulkea, jalka saattoi lipsahtaa milloin tahansa ja jokin terävä reuna repiä vaatteet ja ihon. Silloin meillä oli tapana suunnitella huolella salaiset retkemme, yleensä päivän ja yön väliin, kun ei ollut vielä niin pimeää, että olisimme tarvinneet roihulyhtyjä, mutta ei vielä niin valoisaa, että meidät olisi tunnistanut jo kaukaa. (TK, 31–32.)

Muovihauta muodostuu Norian ja Sanjan yhteiseksi salaisuudeksi. Heillä on sieltä muistoja ja he tunnistavat satunnaisesta ja epämääräiseltä vaikuttavasta paikasta omia kätköpaikkojaan. Muovihauta vahvistaa Norian ja Sanjan ystävyysuhdetta ja tekee heistä läheisempiä. Heillä on muovihautaan piilotettuna esimerkiksi "aarrelaatikko", jonne he jättävät molemmilta henkilökohtaiset esineet. Muovihauta on Norialle ja Sanjalle yhdistävä paikka ja he molemmat tuntevat muovihaudan paremmin kuin normiasukas. Sen ansiosta heidän on mahdollista tutkia muovihautaa tarkemmin kuin muiden ja sen ansiosta sinne on myös mahdollista piilottaa esineitä tai esimerkiksi pakokulkuvälineeksi suunniteltu helivaunu.

Muovihauta yhdistää tytöt yhteiskuntaluokistaan huolimatta, sillä Sanja on selkeästi huonommassa yhteiskunta-asemassa kuin Noria. Hänen perheensä on

⁴ Hämärän vuosisata = fiktiomaailman nykyisyyttä edeltävä historiallinen ajanjakso, josta ei ole tavalliselle ihmiselle jäänyt käytännössä mitään faktatietoa.

hyvin köyhä ja tulee toimeen lähinnä Sanjan korjaustöiden varassa. Pikkusisko Minja on hyvin sairas ja perheellä ei ole puhdasta vettä edes omiin tarpeisiin. Norian perheellä sen sijaan on puhdasta vettä yli oman tarpeen, sillä teemestarien suvulla on tunturissa salainen lähde, josta he pitävät huolta. Niinpä Noria maksaa Sanjalle muovileilien korjaamisesta ja lopulta käytännössä lahjoittaa heille vettä omista varastoistaan. Sanjan ja Norian epätasa-arvoinen suhde on tyypillistä nuortendystopiassa. Nikolajeva (2010) toteaa, että usein dystopioissa on nuoren päähenkilön lisäksi hänestä jollain tapaa, esimerkiksi sukupuolen tai yhteiskuntaluokan kautta, eroava teini-ikäinen. Nikolajevan mukaan eri yhteiskuntaluokista tulevat rakastavaiset ja heidän konfliktinsa saavat paremmista oloista tulevan hahmon usein huomaamaan luokkaerojen sosiaalisen epäreilouden. (Mt. 2010, 80.) *Teemestarin kirjassa* henkilöahmot ovat parhaita ystäviä, mutta luokkaerot ja niiden vaikutus yksilöön nousevat joka tapauksessa teoksessa esiin.

Suorin ja selkein kritiikki meidän aikamme kulutusyhteiskuntaa kohtaan käy ilmi nimenomaan muovihaudasta puhuttaessa. Noria ja Sanja ihmettelevät, miksi entisajan ihmiset heittivät pois täysin toimivaa tavaraa. Samassa yhteydessä puhutaan myös siitä, miten "[r]omumuovi ei tuntunut loppuvan koskaan, sillä entismaailman muovi kesti vuosisatoja hajoamatta, toisin kuin meidän" (TK, 28). Teos ottaa siis kantaa sekä täysin toimivien käyttötavaroiden poisheittämiseen että nykyajan muoviteollisuuteen ja siihen, miten tulevia sukupolvia kuormitetaan muovilla, joka ei katoa minnekään edes vuosisatojen jälkeen: "Haluaisin kaivautua muovihaudan pohjaan asti. Ehkä silloin ymmärtäisin entismaailmaa, ja ihmisiä, jotka heittivät tämän kaiken pois." (TK, 34.) Gottlieb (2001) tuo esiin dystopian luonteen tummana peilinä, jossa dystooppinen fiktio toimii varoituksena nykyisen maailmamme vielä parannettavissa olevasta sairaudesta, jotta se ei muuttuisi kauhistuttavaksi sairaudeksi tulevassa maailmassa (mt, 27). *Teemestarin kirjassa* nykyisen maailmamme sairaus on kulutushysteria, jossa ei ajatella tulevaisuuden yhteiskuntaa ja sille jätettyä tuomiota lainkaan.

Muovi on osaltaan syyllinen teoksen dystooppisen yhteiskunnan syntyyn. Muovin valmistamisessa käytetään öljynjalostamisessa syntyneitä sivutuotteita ja öljy on reaali maailmassamme miltei tärkeintä ja arvokkainta mitä valtio voi omistaa.

Noria kertoo teoksessa menneisyyden öljysodista, jotka pohjoisten ikiroutien sulaessa leimahtivat valtioiden kilpaillessa pohjoisten öljyvarantojen valtaamiseksi. Öljysotien seurauksena tapahtui katastrofi, joka pilasi Ruotsin ja Norjan rannikoiden juomakelpoiset vedet. Näin teoksessa voidaan osoittaa suora syy-seuraus -suhde muovituotannon, öljynomistuksen ja dystooppiseksi muodostuneen fiktiomaailman välillä.

Teoksessa ei kuitenkaan varsinaisesti tuomita entisajan tekniikkaa tai teknologiaa, sillä entisajan tekniikka on ollut kestävämpää ja esimerkiksi autot tehokkaampia. *Teemestarin kirja* kuitenkin alleviivaa autojen turhuutta öljyn loppuessa, kun muovihaudasta löytyy myös ainakin yhden auton viimeinen leposija. Reaalimaailmamme on erittäin teknistä ja huippuunsa viritettyä teknologiaa täynnä, mutta kaikki toimintamme länsimaissa on lähes täysin sähköstä, muovista ja täten käytännössä myös öljystä riippuvaista. Teoksen ajan teknologia on kuitenkin omalla tavallaan myös erittäinkin kehittyntä. Viestimet ja helivaunut⁵ kertovat ihmisen taidosta helpottaa elämäänsä teknologian avulla. Ihminen on onnistunut valjastamaan aurinkoenergian ilmeisen tehokkaaseen käyttöön. Lisäksi muovi on kehitetty nopeasti hajoavaan muotoon. (TK, esim. 34, 173, 258.) Niinpä tulevaisuudenkuva ei ole täysin epätoivoinen, vaan enemmänkin toivoa herättävä: jos nykyajan ihminen tekee oikeita valintoja, tulevaisuuden ihmisellä on mahdollisuus.

Toivo on suurin ero klassisen ja kriittisen dystopian välillä. Raffaella Baccolini ja Tom Moylan (2013) nostavat toivon, edes potentiaalisen, läsnäolon kriittisen dystopian yhdeksi tärkeimmistä tuntomerkeistä (mt., 8). Siinä missä klassisen dystopian klassikoissa, kuten George Orwellin teoksessa *Nineteen Eighty-Four*, ei anneta toivoa paremmasta, kriittisen dystopian teoksissa maailman muuttumiselle ja dystooppisen yhteiskunnan murtumiselle annetaan mahdollisuus tai ainakin pyritään osoittamaan muutoksen mahdollistavat keinot. Erityisen tärkeiksi Baccolini ja Moylan nostavat avoimet loppuratkaisut, joilla luodaan toivoa sekä lukijoille että teosten henkilöille: Klassisesta dystopiasta

⁵ Viestin = kuvapuhelin; helivaunu = kulkuväline, eräänlainen skootteri

poiketen teosten päähenkilöt eivät alistu, vaan yhteiskuntaluokastaan ja muusta asemasta huolimatta nousevat "hegemonista valtaa vastaan." (Mt. 2013, 8.)

Teemestarin kirjassa suurinta toivoa edustaa tunturilähteestä löytyneet CD-levyt, joilta tytöt saavat tietoonsa rannikkovesistöjen mahdollisen puhtauden. Nämä levyt edustavat toivoa ja valoa toivottomassa yhteiskunnassa monella eri tasolla: levyiltä selviää, että rannikon vedet eivät ehkä olekaan saastuneet, vaikka hallinto niin pyrkii väittämään. CD-levyt edustavat myös toivoa tiedon tallentamisen ja siirtämisen suhteen yhteiskunnassa, jossa hallinto pyrkii hallitsemaan kaikkea tiedonjakoa ja tiedotusta. Levyt on kuitenkin onnistuttu tallentamaan, salaamaan, säilyttämään, löytämään ja kuuntelemaan, vaikka koko yhteiskunta pyrkii sen estämään. Levyt ovat myös teoksen loppuratkaisun osalta ratkaisevassa osassa toivon synnyttämisen suhteen: Sanja saa salakuljetettua levyt Norian äidille, joka työskentelee yliopistossa biologian laitoksella ja on näin koko teoksen todennäköisin henkilöahmo vaikuttamaan siihen, että rannikon väitetysti saastuneet vedet saadaan objektiivisesti tutkittua uudelleen.

4 Totalitarismi dystopiassa

Dystopiaperinteessä miljö on tyypillisesti totalitaarinen yhteiskunta, jossa elinympäristö on luonnonkatastrofin jälkeen romuttunut tai ihmisen toiminnalla miltei käyttökelvottomaksi pilattu. M. Keith Booker (2013, 5) väittää, että ”synkkä tulevaisuudenkuvaus ei riitä teoksen muuttamiseksi dystopiaksi” vaan ”ollakseen dystopiaa, teoksen täytyy korostaa teoksessa vallitsevaa painostavaa yhteiskuntaa” ja ”käyttää tätä miljöötä mahdollisuutena kommentoida kriittisesti jotain muuta yhteiskuntaa” (mt.). *Teemestarin kirjassa* totalitaarinen sotilashallinto hallitsee vesivaroja ja pystyy näin kontrolloimaan yhteisön asukkaita. Dystopian piirteistä tässä luvussa käsitellään etenkin tahallista vallan ja oikeuden väärinkäyttöä, raakaan valtionuskontoon verrannollista sotilaallista diktatuuria sekä utooppisen ja dystooppisen perspektiivin välillä tasapainottelua.

Nikolajeva (2010, 73) huomauttaa, että nuortendystopiaan kuuluu oleellisesti nuoren kapinoiminen aikuisten eristäytyneitä, hierarkkista yhteiskuntaa kohtaan ja sen epäoikeudenmukaisuuden alleviivaaminen (mt.). Tämä sopii myös *Teemestarin kirjan* miljööseen. Vesivarannot ovat armeijan hallussa ja näin ollen heikoimpien jäsenien – köyhien ja sairaiden – on joko yritettävä selviytyä heille annetuilla murusilla tai kapinoida. Kapinointi näkyy esimerkiksi Norian salaisen tunturilähteen ylläpitona ja Sanjan laittoman vesiputken rakentamisena.

Nykydystopiaan, etenkin nuortenkirjallisuuden puolella, on päähenkilöksi noussut nuori nainen. Esimerkiksi Suzanne Collinsin *Hunger Games* –trilogia (2008–2010) sekä Veronica Rothin *Divergent*-trilogia (2011–2013) ovat nousseet suureen suosioon maailmanlaajuisesti ja molemmissa päähenkilönä on nuori, alle täysi-ikäinen tyttö, joka nousee kapinoimaan vallitsevaa yhteiskuntamallia vastaan. Myös *Teemestarin kirjan* Noria on nuori nainen, joka ei suostu alistumaan kohtaloonsa totalitaarisen hallinnon alla. Norian kapinan yhteydessä tutkin dystopian piirteistä etenkin päähenkilön oikeudenkäyntiä, tai *Teemestarin kirjan* tapauksessa oikeudenkäynnin puuttumista. Sen lisäksi oleellinen osa

Norian kapinaa ovat kirjat. Hänen ainutlaatuinen tilanteensa, jossa hänellä on pääsy sekä Teemestareiden päiväkirjoihin että äidin jättämiin tieteellisiin teoksiin, luo hänelle mahdollisuuden tutkia historiaa tavoilla, jotka eivät ole mahdollisia tavalliselle ihmiselle. Niinpä päähenkilön historiantietojen tavoittelu ja historiantietojen merkitys dystopioissa ovat oleellisia dystopiapiirteitä *Teemestarin kirjassa*.

4.1 Totalitaarinen yhteiskunta

Gottlieb (2001) nostaa yhdeksi länsimaisen dystopiakirjallisuuden piirteeksi utopian ja dystopian välillä tasapainottelun. Gottlieb esittää yhdeksi esimerkiksi utopian ja dystopian köydenvedosta Margaret Atwoodin teoksen *The Handmaid's Tale* (1985, suom. *Orjattaresi*). Siinä yhteiskunnan kaatuessa hallitseva yhteiskuntaluokka, ääriajatteluun taipuva uskontolahko, lupaa ainoastaan hoitaa hätätilanteen ja löytää tehokkaan keinon kriisin hoitamiseksi. Kuitenkin tämä kriisinhallinta lopulta johtaa pysyvään, totalitäriseen yhteiskuntaan. (Gottlieb 2001, 9.) *Teemestarin kirjassa* tämä utopian ja dystopian välinen kamppailu liittyy yhteiskuntajärjestykseen ja veden hallintaan. Valtiovalta on ottanut hallintaansa kaikki makean veden varastot, utopistisena ajatuksenaan veden tasapuolinen jakaantuminen kaikkien kesken. Tämä osoittautuu kuitenkin yhdeksi dystooppisen yhteiskunnan kulmakiveksi. Kun vettä ei riitä tavalliselle ihmiselle edes jokapäiväisen välttämättömyyden ylläpitämiseksi, mutta armeijalla on vettä tuhlattavaksi asti, on yhteisen hyvän tavoittelu epäonnistunut. Sotilasvalta on ottanut hallintaansa kaikki makean veden varastot sen jälkeen, kun ilmastonmuutoksen ja niiden aiheuttamien öljysotien aiheuttama onnettomuus Ruotsin ja Norjan rannikkovesillä on pilannut niiden makeanveden varastot:

Entismaailman ajan lopulla maapallo oli lämmennyt ja merenpinnat nousseet nopeammin kuin kukaan oli osannut ennustaa. Myrskyt raastoivat mantereita ja ihmiset pakenivat kodeistaan sinne, missä tilaa ja kuivaa maata vielä oli. Viimeisissä öljysodissa tapahtui onnettomuus, joka saastutti suurimman osan entisen Norjan ja Ruotsin vesivaroista ja teki alueista asuinkelvottomia. (TK, 83–84.)

Tästä onnettomuudesta alkoi Hämärän vuosisadan aika, jolloin öljy kului loppuun, entisajan teknologiasta tuli hyödytöntä ja "[s]elviytyminen nousi kaiken muun edelle (TK, 84)". Tämä onnettomuus on myös teoksessa esiintyvä hätätila, jonka selvittämiseksi sotilashallinto on ottanut haltuunsa kaikki makean veden varannot.

Noria ja Sanja löytävät kuitenkin todistusaineistoa, jolla tämä sotilasvallan hallinto ja veden hallinta kyseenalaistetaan. He löytävät CD-levyjä, joilla on salaisia nauhoituksia tutkimusmatkalta asuinkelvottomille Norjan ja Ruotsin rannikoille ja tieteellistä todistusaineistoa siitä, että alueiden makeat vedet eivät ole saastuneet vaan armeija pitää niitä hallussaan tarkoituksenaan hallita veden kautta koko yhteiskuntaa. Niinpä teoksessa annetaan myös ymmärtää, että dystopia on mahdollista kaataa, ainakin vedenpuutteen osalta, mikäli saadaan osoitettua, että saadakseen puhdasta vettä ei ole välttämätöntä alistua diktaattorisen sotilashallinnon alle.

Dystooppiselle yhteiskunnalle tyypillistä on totalitaarinen hallinto, jota useimmiten hallitaan sotilaallisella ylivoimalla. Tämä hallinto voi esimerkiksi uskonnollisen liikkeen tai älyllisen ylivoiman saaneiden koneiden ylläpitämä; uskonnollisen liikkeen muodostamasta valtiosta on klassisen dystopian esimerkki Atwoodin *The Handmaid's Tale*. *Teemestarin kirjan* miljöö tarjoaa Atwoodin kirjaan verrattuna kuitenkin enemmän vapautta, sillä kansalaiset saavat liikkua melko vapaasti eikä teoksessa ole esimerkiksi ihmisiä orjien asemassa. *The Handmaid's Tale* vie valtion omistusoikeuden ihmisiin paljon pidemmällä luomalla kuvan valtiosta, jossa naisten vartalo, synnytys ja vauvat ovat valtion omaisuutta. Jokaisella henkilöllä on tarkoin määritelty rooli valtion koneistossa ja jokaisen tulee noudattaa ennalta määriteltyä roolia tai heidät teloitetaan. Seksuaalisuus ja lisääntyminen on täysin tukahdutettu valtiohallinnon alle eikä esimerkiksi homoseksuaalisuutta suvaita lainkaan. *Teemestarin kirjassa* yksilöt saavat elää normaalia elämäänsä, kunhan alistuvat hallinnon politiikkaan esimerkiksi vedenjakelun ja tiedonjakelun suhteen. Ihmiset saavat kuitenkin harjoittaa ammattejaan ja solmia parisuhteita omien mieltymyksiensä mukaan, tosin homoseksuaalisia suhteita ei ole teoksessa mainittu. Armeija on kuitenkin brutaali ja mielipuolinen, kun sitä vastaan nousee. Armeija saa tehdä

kotietsintöjä ja repiä vaikka koko pihan auki epäillessään laittomuuksia eikä heillä ole mitään tarvetta osoittaa valtuutuksiaan esimerkiksi kotietsintäluvalla. Armeija teloittaa vesipolitiikkaa vastustavia ja näiden perheitä. Sen sijaan esimerkiksi mustan pörssin myyntiä armeija ei tunnu hillitsevän tai kieltävän, vaikka se aiheuttaakin selkeästi jopa hengenvaaran kansalaisille myymällä saastunutta vettä juomavedeksi.

Gottlieb (2001) nostaa yhdeksi dystopian piirteeksi ”barbaarisen valtionuskonnon”, joka hallitsee koko yhteiskuntaa. Dystopialle on tyypillistä päähenkilön ymmärrys siitä, että yhteiskunta ei toimi lakiin tai oikeudenmukaisuuteen perustuen. (Mt., 10–11.) Vaikka Gottliebin nimeämä piirre on kirjaimellisesti valtionuskonto (”state religion”, mt. 2001, 10), se voidaan tulkita uskonnon lisäksi myös yhteiskunnan pyörittäjänä eli sinä voimana, jolla on käsissään yhteiskunnan mielten ja tekojen hallinta.

Teemestarin kirjassa painajaismaisen yhteiskunnan rakentaa ja ylläpitää suuri sotilaskanta, joka saa mielivaltaisesti harjoittaa esimerkiksi kotietsintöjä epäillessään laittomia vesiputkia tai raportoimattomia luonnonlähteitä. *Teemestarin kirjassa* ei anneta tietoja hallintomuodosta, mutta sotilaat kertovat edustavansa Uutta Qiania. Sotilaat ovat kuitenkin ainoa näkyvä asia, joka valtion hallinnosta on näkyvässä, joten kutsun valtion hallintomuotoa siksi sotilashallinnoksi.

Norian kylään saapuu uusi komentaja, komentaja Taro, joka teeseremoniassa vieraillessaan ilmoittaa keskittyvänsä erityisestä vesirikoksiin ja ottaa teemestarin talon silmätikukseen.

Sitä kutsuttiin rutiinitarkastukseksi, mutta tiesimme, ettei siinä ollut mitään rutiininomaista. Rutiinitarkastuksia tehtiin kahden sotilaan voimin ja ne kestivät korkeintaan muutaman tunnin. Meidän maillamme viipyi lähes kahden viikon ajan yksi korkea-arvoinen upseeri ja kuusi sotilasta, [-]. (TK, 79.)

Teemestarin talossa suoritetaan kotietsintä, jonka seurauksena talo on myllätty ympäri ja teemaja käytännössä hajotettu kokonaan. Vaikka armeijan joukot eivät löydä teemestarin pihapiiristä kuin kuivuneen sadevesikaivon, he eivät millään tavalla pahoittele tai korvaa aiheuttamiaan vaurioita. Yksi Gottliebin dystopian piirre on yksilön yksityisyyden ja yksilönvalinnan täysi tuho. Siinä missä klassisessa dystopiassa totalitaarinen yhteiskunta hallitsi yksilöä hänen ajatuksistaan lähtien, *Teemestarin kirjassa* yksilönvapaus on näennäisesti vielä tallella. Sotilasvallalla on kuitenkin täysi toimintavalta suorittaa esimerkiksi kotietsintöjä ilman minkäänlaista valtuutusta keneltäkään. Yksilönvapautta rajoittaa myös se, ettei heillä ole pääsyä tarvittavaan määrään elintärkeää hyödykettä eli vettä. Yksilöt ovat hengenvaarassa, elleivät suostu olemaan riippuvaisia hallinnosta.

He jättivät puutarhan täyteen kuoppia ja heidän yrityksensä korjata teemajan vahingot olivat pelkästään nimellinen. [--].

Taron silmät olivat mustat ja kovat ja liikkumattomat.

”Mestari Kaitio”, hän sanoi. ”Uuden Qianin edustajana minulla on velvollisuus tutkia kaikki mahdolliset merkit juomakelpoisesta vedestä. Ei ole minun syytäni jos ne osoittautuvat harhaanjohtaviksi.”

Ja niin he menivät, ilman anteeksipyyntöä, ilman korvauksia. (TK, 94.)

Komentaja Taro tekee hyvin selväksi, että valtiiovallan edustajana hän ei ole tilivelvollinen kenellekään. Tämä on dystopioissa tyypillistä: valtaa käsissään pitävät eivät ole lain tai minkäänlaisen oikeusjärjestelmän tavoitettavissa, vaan sen toiminta on mielivaltaista juuri tuomitsemisuhan puuttumisen vuoksi. Gottlieb (2001) kutsuu dystopialle tyypillistä valtionuskontoa kollektiiviseksi painajaiseksi, sillä siinä ”yksilö on muuttunut uhriksi, menettäessään kontrollin omasta kohtalostaan kohdatessaan yli-inhimillisiä voimia” (Mt. 2001, 11). Vaikka *Teemestarin kirjassa* sotilashallinto ei varsinaisesti ole uskonnollinen tai yli-inhimillinen, sen vastustaminen on käytännössä tavalliselle ihmiselle miltei mahdotonta ja näin ollen ihmisten kohtalo ei ole heidän omissa käsissään.

Yksi *Teemestarin kirjan* miljöön olennaisimmista ja samalla dystooppisimmista yksityiskohdista on se, että teoksen fiktionkykyisyydessä jossain päin valtiota

käydään avointa sisällissotaa. Kansalaisten ja veden kontrollointi tiukentuu teoksen edetessä koko ajan tiukemmaksi ja se taas aiheuttaa yhä suuremman tarpeen kansalaisten kapinointiin. Näin syntyy ikään kuin noidankehä, jossa armeijan tiukentuneet kontrollitoimet pahentavat yksilöiden elämää dystopiassa ja luovat tarvetta sen kaatamiseen. *Teemestarin kirja* kertookin ”unionisteista”, anarkistiseksi kuvaillusta ryhmittymästä, joka nousee avoimesti sotilashallintoa vastaan.

[K]olme unionistia valelee vaatteensa ja ihonsa ja hiuksensa öljyllä. Sitten he nousevat paikallisen sotilashallinnon päämajan portaille Kuusamossa ja sytyttävät tulen.

Seuraavana päivänä miehet sinisissä univormuissa vievät pois vanhan pariskunnan kylästämmme, ja iltaan mennessä kaikki tietävät, että heidän poikansa ja kaksi muuta polttivat itsensä mielenosoituksena Qianin miehitystä vastaan.

(TK, 158.)

Mielenosoituksen jälkeen miehitys kiristää otettaan edelleen: ”Ensin vesitarkastajien määrää lisätään. Sitten, juuri keskitalven juhlan alla, vesijohdot suljetaan kokonaan, ja ainoa keino saada vettä on jonottaa annostaan keskusaukiolla.” (TK, 158). Tällä vedenjaon kiristämisellä ja siirtämisellä kokonaan annosteluun sotilashallinto pystyy täysin kontrolloimaan, kuinka paljon ja millaista vettä kukakin saa. Noria tietää, että hänen tulee näyttäytyä vedenjaossa kahdesti viikossa, ettei kukaan rupea ihmettelemään, miten teemestari pärjää ilman vesiannoksiaan. Vesi, jota sotilaat jakavat, ei kuitenkaan ole kovin laadukasta eikä Noria varmuuden vuoksi käytä sitä muuhun kuin pesemiseen tai puutarhankasteluun. Muilla ei tätä etuoikeutta ole, ja kylässä huhutaan, että sotilaiden jakama vesi saattaa olla jopa tarkoituksella likaista.

Kuten sodassa usein, tiedotus ja uutiset ovat hyvin säännösteltyjä ja sensuroituja. Viestinteknologian avulla tämä on myös helppoa, sillä viestimien viestiliikennettä on helppoa muokata ja valvoa. Alkuun kansalaisten usko viestimiin on vielä kova, ja huhuja unionistien toimista vähätellään sillä perusteella, että niistä ei ole ollut mitään uutisissa. Usko uutisten luotettavuuteen kuitenkin vähenee kansalaisten keskuudessa koko ajan:

”Sen täytyy olla keksitty juttu”, kuulin yhden heistä sanovan. ”Uutisissa ei ole ollut mitään”.

”Kyllä ne uutiset tiedetään”, sanoi toinen. [--]

”Serkkuni näki sen, niin hän sanoo”, sanoi viestintä pitelevä mies. ”Hän oli paikan päällä ja siellä oli kuulemma täysi kaaos.”

”En siltikään usko sitä”, sanoi ensimmäisenä puhunut.
(TK, 136–137.)

Teoksen edetessä hallinnon tiedotus on yhä vähenevää ja kansalaisten mielessä yhä epäluotettavampaa. Tieto kulkee kylässä suullisesti, huhupuheina ja niiden todenmukaisuus on yhä epävarmempaa. Tilanteen pahentuessa myös puheet tilanteesta kylän ulkopuolella vahvistuvat, vaikka hallinto ja viestinuutiset pyrkivätkin piilottamaan tilanteen todellisen luonteen:

Viestinuutiset kertovat hallintaan saadusta terrorismistä Skandinavian Unionissa, vähäisistä levottomuuksista kaukaisissa kylissä, nopeasti leimahtaneista ja yhtä äkisti rauhoittuneista väkivaltaisuuksista kaupungeissa, kuin sota olisi hajallaan, satunnainen, merkityksetön. Samaan aikaan ruoka kuitenkin vähenee toreilta, passeja ja kulkulupia on yhä vaikeampi saada, ja ilmoitukset taisteluissa kuolleista vapaaehtoisista lisääntyvät.

(TK, 158.)

Sota on *Teemestarin kirjassa* kiinnostava teema, sillä siitä ei missään vaiheessa ole varmuutta. Sodasta puhutaan, sen vihjaillaan aiheuttavan kiristyvät säätelyt ja sotilaiden määrän kasvun, mutta teoksen miljöössä, Norian ja Sanjan kylässä tai sitä ympäröivissä suuremmissa kaupungeissa, ei sotaa kuitenkaan käydä. Sodan välilliset vaikutukset ovat siis suuremmassa roolissa kuin sen taisteluiden välittömät vaikutukset. Mahdollisen sodan aiheuttamat kiristykset ovat kuitenkin teoksessa merkittävässä roolissa. Kun teoksessa ei varsinaisesti käydä sotaa, on helpompi osoittaa sodan vaikutukset taisteluiden ulkopuolella. Sota näkyy kuitenkin etenkin tiukentuneina turvatoimina, ja esimerkiksi Norian isän hautajaisissa on paikalla sotilas:

Samoihin aikoihin, kun viikottaisista vesitarkastuksista oli tullut pakollisia ja rangaistukset vesirikoksista olivat jyrkentyneet, sotilaita joko avoimesti univormuissaan tai siviileiksi naamioituneina oli alkanut ilmestymään kaikkiin kokoontumisiin, joissa oli paikalla suuri joukko ihmisiä.
(TK, 153.)

Norian isä on eläessään melko avoimesti sotilasvastainen, hän uskoo että “useimmat armeijan upseereista ovat varkaita (TK, 58)” ja uhmasi komentaja Taroa suoraan, uhaten tanssia tämän haudalla joko elävänä tai henkenä (TK. 90). Kun Noria kertoo isälleen lisääntyneestä sotilaiden määrästä, isä korostaa sotilaiden tarvetta kontrolliin:

“Ne ovat nyt tarkkoina. Eivät halua ottaa järjestäytyneen vastarinnan riskiä kuuokekrin tapahtumien jälkeen. Ne ovat saaneet meistä otteen ja puristavat, kunnes kenelläkään ei ole rohkeutta asettua poikkiteloin. Se on alkanut, mutta ei pääty vielä pitkään aikaan.”
(TK, 153.)

Norian isän käyttämä ne-pronominini korostaa sotilaiden epäinhimillisyyttä ja yksilöllisyyden puutetta hänen mielessään. Sotilaat ovat ikään kuin joukko ulkopuolisen voiman hallintayksiköitä, eivät lainkaan ihmisiä. Sotilaat ovat teoksessa dystopian ylläpitäjiä, pelon ilmapiiriin luoja ja rangaistusten langettajia ja toimeenlaittajia. He eivät kuitenkaan ole tai yksiselitteisen pahoja. *Teemestarin kirjassa* annetaan muutamalle sotilaalle kasvot ja samaistumispinta, esimerkiksi yksi Noriaa lopussa vartioivista sotilaista on nuori leipurin poika, jonka kanssa Noria on käynyt koulua. Sotilas alleviivaa tekevänsä vain työtään ja olevansa ystävällinen, kun ei viillä Noriaa sapelilla naamaan tämän kysellessä omasta syytteestään tai tuomiostaan. Sotilaat tekevät vain työtään ja sotilaaksi hakeutuvat usein sellaiset ihmiset, kenelle se tarkoittaa huomattavasti parempaa asemaa yhteiskunnassa. Sotilaiden vesitilanne on huomattavasti parempi kuin tavallisella kansalaisella, ja heidän on helpompaa päästä käsiksi hyödykkeisiin, vaikkakin tilanteen huonontuessa ”edes sotilaiden ei ole helppoa saada [lääkkeitä] enää (TK, 159)”. *Teemestarin kirja* asettaa sotilaan ja teemestarin veden vartijana toisaalta vastakkaiseen, toisaalta rinnakkaiseen asemaan. Siinä missä sotilaat vartioivat valtion omistuksessa olevaa vettä ja jakavat sitä hyvin

säädellysti ja tarpeen tullen suojelevat sitä raivokkaasti, teemestarit veden vartijoina suojelevat vettä joutumasta kenenkään omistukseen ja samalla estävät veden vapaan käytön kaikilta.

Teemestareiden ja sotilaiden kohtalot kietoutuvat teoksessa yhteen monella tapaa. Norian isän yksi läheisimmistä ystäväistä on Skandinavian Unionissa upseerina toimiva Bolin, joka on mieluinen ja vakituinen vieras teeseremonioissa. Bolin on myös avuksi sekä Norian isälle että Norialle erityisasemansa ansiosta, sillä hänellä on pääsy tietoihin ja tarvikkeisiin, joihin tavallisella kansalaisella ei ole mitään mahdollisuutta. Bolinin ansiosta Norialla on mahdollisuus myös suunnitella pakomatkaa kylästä kohti KIELLETTYJÄ maita. Toista ääripäätä edustaa komentaja Taro, joka tekee kaikkensa paljastaakseen teemestarina toimivien Kaitojen laittoman vedenkäytön. Teoksen lopussa paljastuu, että Tarolla on omakohtaista tietoa teemestareiden toimimisesta veden vartijoina, sillä hän on itsekin saanut teemestarin koulutuksen. Taro on kuitenkin ilmiantanut oman isänsä vesirikoksista armeijalle ja ilmoittanut samalla halukkuutensa armeijauraan. Tällä teos alleviivaa sitä, että teemestareiden välillä jopa mystisiksi luodut perinteet ja salaisuudet ovat myös riippuvaisia ihmisistä eivätkä ylimaallisia tai koskemattomia. Siinä missä teemestarit pitävät salaisia lähteitä palvellessaan vettä ja pyrkiessään pitämään sen vapaana ihmisen kahleista, armeija pyrkii paljastamaan kaikki juotavan veden lähteet palvellessaan valtiollista hallintoa ja samalla tuodakseen ihmisille mahdollisimman paljon vettä juotavaksi. Teemestarit eivät kuitenkaan tehtävissään uhkaa ihmishenkeä, toisin kuin sotilaat, jotka ovat valmiita kontrollin ja pelon tasapainon säilyttämiseksi jopa telottamaan ihmisiä.

Yksi *Teemestarin kirjan* merkittävimmistä symboleista onkin vesirikoksen tehneiden merkitseminen eli sinisenä loistavat renkaat rikollisten ovissa: ”Merkki kiinnitti heti huomioni. [--]. Kuluneelle puupinnalle oli maalattu kirkkaansininen ympyrä, niin kiiltävä, että se näytti vielä kostealta.” (TK, 30). Sininen ympyrä ovesta kertoo koko kylälle tehdystä rikoksesta ja aiheuttaa yhteisön välittömän hylkäyksen, sillä vesivalvojat karkottavat kaikki, jotka yrittävät lähestyä merkittyjä taloja, ja sininen ympyrä onkin kuin ”kirvelevä tatuointi kylän iholla, niin tulehtunut, ettei sitä ollut turvallista lähestyä, ja hiljaisuuden peittävä” (TK, 31). Lopulta, kun

merkittyjä taloja on tusinan verran, kylässä kulkeminenkin muuttui entisestä suoraviivaisuudesta kiertelemiseen, kun merkittyjä taloja sanattomasta sopimuksesta kartettiin koko kylän voimin.

Rikollisten tai yhteisöstä erotettavien merkintä erilaisin keinoin on klassinen totalitaarisen yhteiskunnan hallitsemispolitiikan keino niin fiktiodystopioissa kuin reaali maailmassakin. Fiktiodystopioissa merkitsemistä on käytetty esimerkiksi Atwoodin *The Handmaid's Tale*ssa, jossa orjattaria merkitään tatuoinneilla, samaan tapaan kuin merkattaisiin karjaa. Reaali maailmassa tunnetuimpia merkitsemiskeinoja ovat juutalaisten merkitsemiseen käytetyt tähdet ennen toista maailmansotaa sekä keskiajalla ruttoon sairastuneiden talojen merkkaukset mustalla ristillä, jotta asukkaat osasivat välttää tartunnan saaneita asukkaita. Merkitseminen tarkoittaa merkitylle ihmiselle huomiota ja valokeilaa, mutta useimmiten myös eristämistä yhteisöstä ja yhteiskunnasta. *Teemestarin kirjassa* ympyrällä merkattuja taloja kohti ei uskalleta vilkaista eikä niiden talojen asukkaista uskalleta edes puhua. Merkityt asukkaat ovat eristettyinä omissa kodeissaan eikä heidän kohtalostaan tiedä muut kylän asukkaat eivätkä he itse, kunnes, miltei kahden kuukauden eristyksen jälkeen, heidät teloitetaan talonsa pihamaalla:

”Isä näki sen”, Sanja sanoi. ”Hän oli matkalla torille. Hän näki, miten sotilaat raahasivat asukkaat ulos talosta ja leikkasivat heidän kurkkunsa auki keskellä pihaa. Jokainen ohikulkija näki sen.”

[--]. ”Tätäkö se on tästä lähtien?” Sanja kysyi kireällä, kuristuneella äänellä. ”Kuka tahansa voidaan teloittaa omalla pihallaan tai vangita omaan kotiinsa milloin vain?”

”Se loppuu”, sanoin. ”Sen täytyy loppua.”
(TK, 207.)

Norian jouduttua merkityksi aukeaa myös merkattujen kohtalo selkeämmin. Sinisen ympyrän oveensa saaneet eristetään kotiinsa, heidät ammutaan, mikäli he yrittävät karata pois tontiltaan. Armeija tuo merkityille ruokaa, joka juuri ja juuri riittää elämän ylläpitoon, mutta loppua kohden sen määrä koko ajan vähenee. Lopulta merkatut asukkaat teloitetaan. Sininen ympyrä ovesa toimii siis sekä pelotteluna ja varoituksena muille kylän asukkaille että teloitustilaisuutena itse asukkaalle.

Julkinen teloitus on selkeä varoitus armeijalta kansalaisille. Se herättää pelkoa, tyrmistystä ja sen suurin ja ainoa tarkoitus on osoittaa, että vesirikollisuudesta rangaistaan rankasti. Sen sijaan teloitusta edeltävän eristyksen tarkoitus jää epäselväksi; miksi kylässä, jossa on jo valmiiksi rajallinen määrä ruokaa ja juomaa, pidetään tuomittuja hengissä tuomalla heille ruokaa ja juomaa teloitukseen saakka? Tämä tuntuu pelkästään sadistiselta ja erityisen julmalta toimintamallilta. Myös Noria ihmettelee tätä vankeutensa aikana. Hänelle tuodaan ruokaa, vähän mutta riittävästi, ja hänet halutaan pitää oman talonsa alueella mutta hengissä, sillä taloa vartioivat sotilaat ampuvat vain varoituslaukauksia häntä kohti eivätkä pyri tappamaan:

Ajattelin vettä, joka valui keittiön hanasta, vaikka ei olisi pitänyt, ja tarkka-ampujia, jotka tarkoituksella ampuivat aivan lähelleni, mutta silti sivuun. Ajattelin kuistille jätettyä ruokaa. Aloin varmistumaan siitä, mitä en ymmärtänyt: minut haluttiin pitää hengissä. Ainakin toistaiseksi.

Minun haluttiin myös pelkäävän.

(TK, 290.)

Teemestarin kirjassa ei ole oikeudenkäyntejä eikä armeijan ulkopuolista tuomitsemiselintä, vaan armeijahallinto hoitaa kaiken tutkinnasta tuomitsemisen kautta teloittamiseen saakka. Tämä on yksi totalitaarisen yhteiskunnan tunnusmerkeistä; reilu oikeudenkäynti on osa demokraattista yhteiskuntaa eikä sille koeta tarvetta diktatuurissa. Sininen ympyrä ovesa kertoo sekä talon asukkaille että muille kyläläisille, että asukkaat ovat syytettyinä ja tuomittuina rikoksista. Sinisellä ympyrällä merkityt ihmiset on käytännössä merkillä tuomittu kuolemaan, tai ainakin kaikki sinisen ympyrän saaneet on *Teemestarin kirjassa* teloitettu.

Yksi dystopian piirteistä on päähenkilön oikeudenkäynti. Oikeudenkäynti paljastaa, miten hallitsevan yhteiskuntaluokan lupaukset reilusta ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta ovatkin oikeasti tyhjiä lupauksia, käytännössä salaliitto omaa kansaa vastaan. Totuus salaliitosta ja tulee ilmi oikeudenkäynnissä, jonka jälkeen dystopian päähenkilö kärsii kovan rangaistuksen. (Gottlieb 2001, 10.) *Teemestarin kirjassa* ei ole lainkaan

oikeudenkäyntejä, vaan armeija käy koko prosessin läpi omalla toimintavaltuuksillaan: se tutkii mahdolliset rikokset, tuomitsee ja teloittaa – ilman, että syytetty saa lainkaan puolustautua tai edes tietää syytteitään. Tämäkään ei ole millään tavalla erityislaatuista dystopiassa, esimerkiksi Atwoodin *The Handmaid's Tale*ssa toimitetaan samassa rituaalissa sekä syytteidenluku, tuomio ja teloitus. Dystopioille tyypillisen oikeudenkäynnin tunnusmerkit täyttyvät kuitenkin myös *Teemestarin kirjan* oikeudenkäynnin puuttumisessa, sillä Gottliebin (2001) mukaan ”päähenkilön oikeudenkäynti epäoikeudenmukaisuuden tunnuskuvana on temaattisesti ja symbolisesti dystooppisen fiktion keskeisiä välineitä” (Mt., 10). Niinpä Noria, joka ei edes kysyessään saa mitään vastausta siihen, mistä ja miksi häntä syytetään ja milloin hänet aiotaan tuomita, edustaa mitä parhaiten yhteiskuntansa epäoikeudenmukaisuutta ja armeijahallinnon totalitarismia.

”Miksi taloni on merkitty?” kysyin.

Sotilas poimi tyhjän tarjottimen mukaansa eikä vastannut. Hän kääntyi ja lähti kävelemään pois päin. [--].

”Mistä minua syytetään?” kysyin. ”Enkö saisi puhua jonkun kanssa?” [--]

”Anna minun puhua jonkun kanssa”, pyysin. ”Jos joudun elämään vankeudessa, haluan ainakin tietää, mistä minua syytetään.” [--].

Hänen kätensä ei siirtynyt sapelilta, kun hän sanoi: ”Sinulla ei ole lupa puhutella ketään, eikä minulla ole vastauksia kysymyksiisi. Teen vaan työtäni.” (TK, 290–291.)

Sotilaan vastaus pyrkii osoittamaan, että hänkin on vain tilanteen uhri, ihminen, joka yrittää vain tehdä työtään. Hän on kuitenkin aktiivinen toimija ja tämän Noria tuo esiin pohtimalla sotilaan, tutun leipurinpojan, silmiin tullutta terävyyttä ja pimeyttä, ”joka syntyy silloin, kun tekee niitä asioita, joista toiset haluavat kääntää katseensa pois” (TK, 292). *Teemestarin kirja* nostaakin käsiteltäväksi sen näkökulman, että mikäli kukaan ei suostuisi tekemään epäinhimillisiä tekoja sen varjolla, että he tekevät vain työtään, ei teoksen dystopia olisi mahdollinen. Kunniallisena ihmisenä ja sotilaana eläminen on täysin mahdollista, sen osoittaa Bolin ja hänen ystävytensä Norian isän kanssa.

4.2 Kapina totalitarismia vastaan

Nuoren, naispuolisen yksilön nousu vallitsevaa hallintoa ja politiikkaa vastaan on nuortendystopiassa yleinen piirre 2000-luvulla; tästä suosituin esimerkki myyntilukujen perusteella on Collinsin *The Hunger Games* -trilogia (suom. *Nälkäpeli*), jossa köyhän yhteiskuntaluokan naispuoleinen edustaja Katniss Everdeen löytää porsaanreiän korkeimpien yhteiskuntaluokkien järjestämässä sadistisessa pelissä, jossa asukkaat usutetaan toistensa kimppuun parempiosaisten viihdykkeeksi. Katniss päätyy lopulta anarkian keulakuvana kaatamaan koko hallitsevan hallinnon ja estää myös toisen, yhtä huonon vaihtoehdon valtaanpääsyn. Katnissin koko valtion tulevaisuuteen kohdistuvaan kapinaan verrattuna Norian taistelu on henkilökohtaista ja pienimuotoista, mutta sen vaikutus saattaa ulottua koko yhteisöön, mikäli teoksen loppuun asetettu toivo paremmasta huomisesta toteutuu ja Norian äiti yhdessä Sanjan kanssa saavat tutkittua saastuneiksi väitetyjä vesialueita ja toteavatkin ne puhtain.

Noria on nuori nainen, mutta hänen isänsä kouluttaa hänestä siitä huolimatta teemestarin. Tämä on ennennäkemätöntä, sillä teemestarit ovat perinteen mukaisesti olleet miehiä. Noria koulutetaan perinteitä kunnioittavaksi ja teeseremonioita suorittavaksi teemestariksi. Hänen teemestariuttaan ihmetellään, muttei kuitenkaan täysin kyseenalaisteta – lähinnä koska hän on isänsä ainoa lapsi ja näin ainoa vaihtoehto teemestarin ammatin periytymiseen eteenpäin.

Norialle pedataan alusta asti teoksessa rajoja rikkovan nuoren naisen roolia: hänelle osoitetaan laitton lähde ja valtuutetaan pitämään siitä huolta. Norian kerrotaan jo nuorena menneen vasten äitinsä kehotuksia muovihaudalle ja hän ostaa muovileilien korjauksen Sanjalta vasten isänsä pyyntöä. Noria rikkoo myös teemestareiden perinteitä avaamalla ikkunan kesken teeseremoniaa, mikä on teemestareiden koodistosta poikkeavaa. Noria perustelee tekonsa käytännöllisyydellä: teemajassa on todella kuuma ja ikkunan avaaminen saa ilman kiertämään hieman paremmin. Tämä teko kuvaa Norian luonnetta läpi teoksen. Hän on valmis rikkomaan sääntöjä, mikäli se on hänen mielestään

parempi valinta hänen itsensä tai esimerkiksi kyläyhteisön hyvinvoinnin kannalta. Teoksen edetessä Norian kapinointi siirtyy kohdistumaan hallintoa vastaan ja hän tekee tietoisia valintoja hallintoa ja armeijaa vastaan suojellessaan tunturilähdettä ja suunnitellessaan pakoa kylästä hallituksen omistamille kielletyille maille eli saastuneiksi väitetyille rannoille.

Norian paras ystävä Sanja on dystopiakirjallisuudelle harvinainen henkilöahmo, sillä hän on erittäin taitavasti tekniikan kentällä toimiva nainen. Hän korjaa hajonneita entisaikojen teknisiä laitteita toimintakuntoisiksi ja onnistuu esimerkiksi hakkeroimaan viestinlaitteen, kun saa ensin tutkia Norian äidin Norialle lähettämää hakkeroitua viestinlaitetta. Sanja ei kuitenkaan edusta yhtäkään Rachel Dean-Ruzickan (2014) luettelemaa teknisten alojen naishenkilöiden trooppia: seksipommia, hullun tiedemiehen kaunista tytärtä, vempainneroa, äidillistä tieteilijää tai jakoavainta heiluttavaa palvelijatarta (Mt., 52). Sanjan olemusta ei kuvailla missään vaiheessa seksuaalissävytteisesti ja hänen ulkonäkönsä on teoksessa täysin irrelevanttia. Hän on itseoppinut ja kiinnostunut kaikesta rakentamisesta ja korjaamisesta, mutta ei keskity rakentamaan vain hyödyttömiä vempaimia vaan korjaa ja kehittää olemassa olevia laitteita. Siinä missä Noria haastaa fiktiomaailman käsitystä teemestarin sukupuolesta, Sanja haastaa reaali maailman käsitystä tieteen ja tekniikan aloilla työskentelevästä henkilöstä. Dean-Ruzicka nostaa esiin tutkimuksen, jonka mukaan mitä vanhemmaksi lapset tulevat ja mitä enemmän he altistuvat popkulttuurille ja koulutusmateriaaleille, sitä suuremmalla todennäköisyydellä he piirtävät tieteilijän miespuoliseksi henkilöksi (Mt. 2014, 55). Siksi onkin erityisen tärkeää, että nuortenkirjallisuudessa on esitetty päteviä tekniikan aloilla toimivia naisia mahdollisimman monipuolisesti ja stereotyypeistä poikkeavina.

Teemestarin kirjassa on kaksi tieteen ja tekniikan alalla toimivaa naishenkilöä, sillä Norian äiti on arvostettu ja menestynyt tutkija ja tieteen kannattaja. Hän on toiminut yliopistossa vesitutkimuksen parissa ja on erityisen kiinnostunut armeijan tutkimuslaitteista heidän suorittaessa kotietsintää teemestarin talolla. Norian äitiä ei voi kuvata ”äidillisen tieteentekijän” troopilla, sillä vaikka hän on kirjaimellisesti äiti, hänen toimintamallinsa eivät ole kovin hoivaavat tai äidilliset. Päinvastoin, Norian äiti kuvataan melko kylmänä ja laskelmallisena tieteilijänä,

joka esimerkiksi esittää olevansa armeijan ja hallinnon kanssa yhteistyössä saadakseen rahoitusta tutkimukselleen. Hän on myös niin kiinni omassa tutkimuksessaan, että päättää lähteä mantereen toiselle yliopistoon töihin. Niinpä, perinteisistä perherooleista poiketen, isä jää kaksin lapsen kanssa kotiin ja äiti lähtee luomaan uraa muualle, pois perheensä luota. Äiti on muutenkin Norialle kahdesta vanhemmasta etäisempi, eikä Noria, äidin yhteydenottoyrityksistä huolimatta, tunnu juuri laittavan äidin hyvinvoinnille ajatusta. Isä on perinteisestä perheen pää -konventiosta etäännytynyt. Hän on traditioihin ja perinteisiin nojaava vanhempi, joka on ottanut päävastuun tyttären kasvatuksesta, muttei ole vastuussa perheen elättämisestä. Niin kuin äidit yleensä tekevät, Norian isä opettaa hiljaista tietoa ja perinteiden vaalimista tyttärelleen. Vaimon lähtiessä työn perässä toiselle puolelle maata, isän hyvinvointi romahtaa nopeasti. Hän ei anna Norian siivota äidin työhuonetta, vaan haluaa pitää asiat muuttumattomina. Isä myös sairastuu, joutuu vuoteen omaksi ja lopulta kuolee. Noria uskoo, että "äidin poissaolo kalvaa [isää], kaikki muutos kalvaa häntä, eikä hän vain jaksa elää (TK, 159)."

Äidin poissaolo ja isän kuolema luo Norialle toisaalta vastuun, toisaalta vapauden itsenäiseen elämään. Noria ei ole vastuussa enää kenestäkään muusta kuin itsestään ja tämä tuo myös rohkeutta lähteä haastamaan hallintoa: Noria ei ole vastuussa kuin omasta elämästään ja se ei ole hänelle niin tärkeä, etteikö hän voisi yrittää parantaa maailmaa. Yksinäinen nuori sankari on tyypillinen päähenkilö nuortenkirjallisuudessa, sillä hän on samaistuttava kohde nuorille, itsenäistyville lukijoille.

Sonya Sawyer Fritz (2014) osoittaa, miten Collinsin *The Hunger Gamesin* päähenkilö ilmentää niin sanottua Girl poweria eli tyttöenergiaa: "Katniss toistuvasti demonstroi omaa voimaantumistaan kapinallisella käyttäytymisellä, joka heijastaa hänen kykyjään ajatella itsenäisesti ja toimintakykyä silloin, kun se on tarpeen hänen hyvinvoinnilleen; hän luottaa omaan arvostelukykyynsä ja pyrkii estämään muiden asenteiden ja ennakko-odotusten vaikuttamasta hänen toimintaansa, käytökseensä tai itseluottamukseensa" (Mt., 22). Norialla on Katnissin kanssa yhteisiä luonteenpiirteitä. Hän luottaa itseensä ja omiin ratkaisuihinsa, ja hänet on kasvatettu niitä myös tekemään. Hän ei anna ihmisten

ennakko-odotusten puskea omaa käyttäytymistään mihinkään suuntaan vaan toimii oman mielensä mukaan. Fritz (2014) nostaa esiin, että vaikka sankarilliset tytöt dystopiateoksissa eivät aina ole täysin omaksuttavissa dystopiateosten epätyypillisten olosuhteiden vuoksi, niiden nuoret päähenkilönaiset voivat auttaa nuoria naislukijoita “ymmärtämään oman potentiaalinsa sosio-poliittisina toimijoina, jotka voivat nousta epäoikeudenmukaisuutta vastaan” (Mt., 30).

Klassiselle dystopialle on tyypillistä ihmisen alistuminen vallitsevan yhteiskunnan maailmankatsomukselle ja eläminen sen piirtämien viivojen sisällä. Kriittisessä dystopiassa tilanne ei kuitenkaan ole yleensä yhtä staattinen, vaan anarkia ja vallitsevan yhteiskuntaluokan vavisuttaminen kuuluvat kriittiseen dystopiaan. Baccolini ja Moylan (2003) korostavat, miten kriittisessä dystopiassa tekstit ”ylläpitävät utopistista impulssia” eli osoittavat toivon olemassaolon, elleivät suoraan tekstissä niin ainakin niiden ulkopuolella, osoittamalla että pessimistiseltä vaikuttavalta tulevaisuudelta voi paeta, mikäli dystopia luetaan varoituksena. Lisäksi he nostavat erityisen tärkeään rooliin avoimen, moniselitteisen lopun utopistisen impulssin ylläpidossa. (Mt., 7). Tällä osoitetaan, että muutos on mahdollista ja vastarinta myös suotavaa silloin, kun olosuhteet sitä vaativat. *Teemestarin kirja* on kriittinen dystopia, sillä teoksessa toivolla on suuri rooli ja kapinointi vallitsevia yhteiskuntarakenteita kohtaan mahdollinen jopa useaa eri reittiä pitkin.

Teemestarin kirja kuvaa vastarintaa kahdella eri tavalla. On anarkisteja eli unionisteja, sotilasvallan kritikoita, jotka ovat käytännössä aloittaneet avoimen sodan hallitsevaa totalitaristista sotilasvaltaa kohtaan. Teos kertoo iskuista ja mielenosoituksista, joita hallituksen politiikkaa – etenkin vesipolitiikkaa – vastaan tehdään. Näistä iskuista pyritään hallinnon hallitseman median toimesta puhumaan yksittäistapauksina. Teos antaa kuitenkin ymmärtää, että jossain päin Uuden Qianin valtakuntaa käydään avointa sotaa. Unionistit muuan muassa sytyttävät itsensä palamaan raatihuoneen rappusilla vastustaakseen vallitsevaa politiikkaa. Tämän polttoitsemurhan jälkeen unionistien perheet viedään pois ja mestataan rangaistukseksi perheenjäsenensä rikoksesta. Tämä yksilönvapauden olemattomuus on yksi vallitsevista teemoista totalitaarisen auktoriteetin kuvauksissa dystopiassa: kapinointi ei vedä huomiota vain itseensä,

vaan myös läheisiinsä, eikä ole vastuussa vain itsestään vaan myös perheestään, läheisistään ja pahimmassa tapauksessa koko ympäröivästä yhteisöstä. Hallinnon julmuutta ja kylmyyttä kuvataan dystopioissa usein kuvaamalla hirmutekoja hallintoa vastustavien perheitä ja läheisiä kohtaan. Kansalaiset saadaan pysymään paremmin hallinnassa, kun heidän täytyy oman elämänsä lisäksi pelätä myös läheistensä henkien puolesta.

Hillitympi ja hienovaraisempi kuin unionistien itsemurhakupina on yksilöiden henkilökohtainen auktoriteettien vastustaminen. Norialle pedataan alusta asti teoksessa rajoja rikkovan nuoren naisen roolia. Hän on valmis rikkomaan sääntöjä, mikäli se on hänen mielestään parempi valinta hänen itsensä tai esimerkiksi kyläyhteisön hyvinvoinnin kannalta. Teoksen edetessä Norian kapinointi siirtyy kohdistumaan hallintoa vastaan ja hän tekee tietoisia valintoja hallintoa ja armeijaa vastaan suojellessaan tunturilähdettä ja suunnitellessaan pakoa kylästä hallituksen omistamille kielletyille maille eli saastuneiksi väitetyille rannoille.

Dystopialle tyypillinen totalitaarinen yhteiskunta johtaa usein myös historian pimentämiseen ja kansan muistin pyyhkimiseen. Anastasia Ulanowicz (2013, 34) korostaa muistin puutetta kaikista ongelmallisimmaksi näkökulmaksi utopistisessa yhteiskunnassa (mt.). Historian hallitseminen on valtaa ja armeija pimittää tehokkaasti tietoa esimerkiksi Kadonneiden maiden mahdollisesta puhtaista vesivarannoista.

Kirjallisuuden puute on tyypillinen klassisen dystopian piirre. Gottlieb nostaa esimerkkejä klassisesta dystopiasta, joissa kaikissa on estetty pääsy kirjallisuuteen joko kokonaan tai voimakkaasti sensuroituna. Menneisyyden sensuroiminen on voimakas hallinnan keino, jolla hämärretään menneen toimintamalleja ja saadaan luotua "uuden normaalin" kuva. (Mt. 2001, 12.)

Teemestarin kirjassa Norian tilanne on ainutlaatuinen verrattuna muihin kyläläisiin. Hänen äitinsä on tieteentekijä, yliopiston tutkija ja tiedemies, joten heillä on talossaan enemmän kirjoja kuin koko kylässä:

Tiesin, että teemestarin talossa oli enemmän kirjoja kuin missään toisessa kylän kodissa, ja vanhempani ovat kertoneet, että ne olivat kaupungeissakin harvinaisia. Kirjoja painettiin vain vähän paperin hinnan vuoksi, ja entismaailman niteitä oli käytännössä mahdotonta löytää, ellei ollut pääsyä valtion kirjastoihin tai armeijan arkistoihin.
(TK, 86–87.)

Noria on todella kiinnostunut äitinsä kirjoista, etenkin kartoista ja kaikesta, mikä liittyy talveen, lumeen ja jäähän. Hän kuitenkin toteaa, ettei kirjoista ole iloa todellisuuden luomisessa, sillä "[m]itä iloa oli tietää lumikiteen koostumus, jos ei voinut manata iholleen tunnetta sen kylmyydestä ja silmiinsä sen kauneutta?" (TK, 56) Kirjat tuovat kuitenkin Norialle iloa ja pakokeinon todellisuudesta ja hän uppoutuu niihin viikoiksi. Vaikka Noria oppiikin, etteivät kirjat ole aina oikeassa, hän kuitenkin löytää niistä tietoa, mistä ei ole muualla kuullut mitään.

Teemestarin kirjassa nostetaan esiin teknisten lukemistojen, viestinkirjojen, ongelma. Kun tieto ei ole lainkaan painetussa mediassa, ainoastaan loputtomasti muokattavissa olevassa teknisessä välineessä, ei tiedon totuudenmukaisuudesta voi koskaan olla varma. Vaikka painetuissakin kirjoissa on ristikkäisiä ja jopa vastakkaisia tietoja, niiden tutkiminen ja vertaaminen on huomattavasti helpompaa ja varmempaa kuin viestimissä olevien tekstien, joiden muokkaamisesta ja muokkaajasta ei ole ikinä täyttä varmuutta. Noria kyseenalaistaakin kirjojen puutteen ja etenkin niiden historiallisen aikajanan.

"Miksi entismaailman kirjoja on säilynyt niin vähän?"

"Suurin osa niistä oli isoissa kaupungeissa, jotka jäivät veden alle kun meret muuttivat rajojaan", Sanja sanoi.

"Niin, mutta oletko koskaan nähnyt historiankirjaa, joka olisi kirjoitettu ennen Hämärän vuosisataa?"

"Mitä järkeä sellaisessa historiankirjassa olisi, josta puuttuisivat Hämärän vuosisata ja nykyismaailman aika?"

"Silti, eivät kai ne kaikki voineet veden alle jäädä? Kun kaupungit hukkuivat, miksei enempää entismaailman kirjoja pelastettu?"
(TK, 86–87.)

Norian kirjojen kaipuu ja niiden tuhoutumisen kyseenalaistaminen osoittaa ihmisen halua ymmärtää menneisyyttä ja kiinnostusta omaan historiaansa. Gottlieb (2001,12) sanookin, että "yksi tyypillisimmistä viesteistä

dystopiateoksissa on, että pääsy menneisyyden tietoihin on elintärkeää yhteiskunnan mielenterveydelle” (mt.).

Vaikka Noria kyseenalaistaa kirjojen puutteen, hän ymmärtää kyseenalaistaa heille lapsesta saakka kerrottujen tietojen todenperäisyyden vasta, kun hän törmää aineistoon, joka kyseenalaistaa opetetun historian pätevyyden.

Minulla oli aina ollut suhteellisen selkeä mielikuva siitä, millainen entismaailma oli ollut – tai pikemminkin siitä, miten vähän entismaailmasta tiedettiin. [-] [E]n ollut milloinkaan kyseenalaistanut sitä, mitä minulle oli koulussa opetettu ja mitä kirjoissa kerrottiin. Olin pitänyt itsestänselvyytenä, että se, mitä yleisesti pidettiin totuutena, oli totuus, eikä muulla ollut merkitystä. Mutta entä jos niin ei ollutkaan? Entä jos tarinat, jotka säilyivät, olivat vain peilin tummuneita ja vääristyneitä sirpaleita – ja mikä pahempaa: entä jos joku oli lyönyt peilin rikki tarkoituksella muuttaakseen heijastusta?

(TK, 82.)

Annetun tiedon kyseenalaistaminen on oleellinen asia Norian hiljaisessa kapinassa hallintoa vastaan. Kun hän löytää lisäksi todistusaineiston hallinnon valehtelusta CD-levyiltä, niiden uskomisen todeksi on huomattavasti helpompaa, kun on jo hyväksynyt sen, että heille kerrotut totuudet eivät aina pidä paikkaansa.

Gottlieb (2001) nostaa historian pimittämistä vastaan aseeksi päiväkirjan kirjoittamisen: sekä Atwoodin *The Handmaid's Tale* että Orwellin *Nineteen Eighty-Four* antavat päähenkilölleen päiväkirjan kirjoittamisella pakokeinon vallitsevasta todellisuudesta ja mahdollisuuden jättää tuleville sukupolville todenmukaista, kirjoitettua historiaa vaikka yhteiskunta yrittää sensuroida tai kieltää sen kokonaan. (Mt., 12.) *Teemestarin kirjassa* päiväkirjoja edustavat teemestareiden kirjat. Jokainen teemestari piti enemmän tai vähemmän tarkkaa päiväkirjaa, jonne kirjoitti päivän ajatuksistaan, säästä, seremonioista ja elämästään. Teemestarina Norialla on pääsy kaikkiin teemestareiden kirjoihin. Kotietsinnän aikana sotilaat vievät heiltä kaikki teemestareiden kirjoittamat päiväkirjat, mutta ne palautetaan Norialle takaisin, sillä niistä ei ole löytynyt mitään ratkaisevaa. Päiväkirjat auttavat Noriaa sekä henkisesti että konkreettisesti, sillä yhdestä teemestarin päiväkirjasta Noria saa vahvistuksen CD-levyillä kuulemalleen tarinalle.

Teemestarin talon kirjat ja päiväkirjat muodostavat merkittävän historiantutkimuksen lähteen. Tärkeimmäksi välineeksi totuuden löytymiseksi nousevat kuitenkin Norian ja Sanjan löytämät CD-levyt. Levyillä oleva tieto on niin tärkeää, että Noria päättää kirjoittaa kaikki levyt puhtaaksi päiväkirjaansa. Tämä osoittaa kirjoitetun tiedon ja informaation merkitystä. Vaikka levyt sinällään ovat jopa paremmin säilyvää ja helpommin piilotettavaa tiedonkulkua kuin kirjat, näin tärkeä tieto koetaan tarpeelliseksi kirjoittaa käsin kirjoihin. Tämä on ikään kuin Norian päiväkirja ja testamentti tuleville sukupolville: ennen kuolemaansa Noria piilottaa oman kirjansa teemajaan toivoen, että joku löytää sen sieltä ja löytää hänen tarinansa ja hänen totuutensa.

Sitten tarina muuttui kertomukseksi keksityistä totuuksista ja kerrotuista valheista ja historiasta, joka oli tehty ikuisesti toiseksi: se oli tarina kirjoista, jotka murenevivat repaleiseksi paperiusvaksi pohjamutiin ja korvatiin helposti muokattavilla viestinkirjoilla, kunnes mikä tahansa tapahtuma oli mahdollista häivyttää maailman muistista muutamalla napin painalluksella, kunnes vastuu sodista tai onnettomuuksista tai kadonneista talvista ei enää kuulunut kenellekään.
(TK, 319.)

Norian päiväkirjan kohtalo ei teoksessa selviä, mutta epilogissa kerrotaan, että Sanja saa kuljetettua CD-levyt Norian äidille yliopistoon. Sanja kertoo kaiken, mitä tietää ja mitä levyillä kerrotaan. Äiti on tieteentekijä ja erikoistunut vesitutkimukseen ja hän on haaveillut saastuneiden rannikoiden tutkimisesta jo ennen lähtöään Xinjingin yliopistoon. *Teemestarin kirjan* alussa kerrotaan, kuinka isän ja äidin riidellessä äidin lähdöstä, isä syyttää äidin haluavan vain hallinnon rahoitusta tutkimukselleen välittämättä mistään muusta, ja on siksi sotilashallinnon puolella. Äiti kiistää olevansa sotilashallinnon puolella, mutta antaa heidän ymmärtää että olisi, sillä "[m]enetettyjen maiden vesivaroja ei ole tutkittu kunnolla katastrofin jälkeen" (TK, 59). Niinpä Norian äiti on koko fiktiomaailmassa paras henkilö siihen, että levyillä olevat tiedot saataisiin tutkittua, varmistettua ja mahdollisesti myös hyödynnettyä yhteisen hyvän eteen. *Teemestarin kirja* päättyykin kriittisen dystopian mukaisesti hyvin toivoa herättävästi: "Tänä aamuna maailma on tuhkaa ja pölyä, mutta ei toivosta tyhjä" (TK, 330).

5 Lopuksi

Tässä tutkielmassa tarkastelin, mitä dystopian lajipiirteitä Emmi Itärannan *Teemestarin kirjasta* on löydettävissä ja millaisilla keinoilla klassisen dystopian lajipiirteet mahdollistavat ekodystopian teemojen käsittelyn. Analysoin tutkielmassani myös teoksen kahta merkittävää motiivia, vettä ja muovihautaa. Ekodystopian määrittelin dystopian alalajiksi, jossa dystopiakuvaus sisältää ekologisen kriisin tai ihmisen aiheuttaman ympäristöongelman, mutta jossa dystopiakuvaus keskittyy yhteiskunnallisen dystopian kuvaukseen eikä kovaan, tieteelliseen tekstiin. Ekodystopia mahdollistaa ekokriittisen luennan ja pyrkii kuvaamaan luontoa mahdollisimman tarkasti. Viitekehyksenä tutkimukselleni käytän Alastair Fowlerin (1982) lajiteoriaa ja etenkin hänen ajatustaan lajirepertoaarista, joka sisältää kaikki piirteet ja samankaltaisuudet, joita yhden lajin sisällä voi olla.

Kaikki Gottliebin mainitsemat länsimaisen dystopiakirjallisuuden piirteet ovat löydettävissä *Teemestarin kirjasta* ja tutkielmassani erittelin, miten ne teoksessa esitetään ja miten ne luovat *Teemestarin kirjasta* dystopian. Lisäksi vertasin *Teemestarin kirjaa* muihin nykynuortendystopioihin, erityisesti Suzanne Collinsin miljoonia kappaleita myyneeseen menestystrilogiaan *The Hunger Games*, jonka kanssa *Teemestarin kirjalla* on paljon yhteistä, esimerkiksi nuori jayhteiskuntaa vastaan kapinoiva naispuolinen päähenkilö.

Vesi on teoksessa vahvan dualistinen elementti ja *Teemestarin kirjan* tärkein motiivi. Se on toisaalta osa koskematonta luontoa, puhdas ja omia polkujaan kulkeva luonnonvara, johon ihmisellä ei ole valtaa. Toisaalta vesi on valuutta, sitä käytetään maksuna palveluista ja se on himotuinta ja halutuinta tavaraa omaisuutta koko kylässä. Vesi on *Teemestarin kirjassa* myös sekä koko dystooppisen maailman luoja, että sinne toivon tuova elementti. Ihmisen kiihdyttämä ilmastonmuutos paljastaa sulavien jäävuorten alta öljyvarannot ja merenpinnan noustessa vesi peittää yhä enemmän Maapallon pinta-alasta muokaten karttoja niin, että fiktiomenneisyyden kartat Norjan ja Ruotsin rantaviivoista ovat lähes tunnistamattomia. Näin ollen vesi on ajanut ihmiset

ahtaalle ja hukuttanut paljon allensa. Vesi on kuitenkin ihmiselle välttämätön elämän kannalta ja puhtaan juomaveden saaminen on jokaisen yksilön elämän edellytys.

Puhtaan, juomakelpoisen ja saastumattoman veden omistamisen tematiikka on yksi tärkeimmistä *Teemestarin kirjan* teemoista. Onko veden omistaminen edes mahdollista, ja onko villin tunturilähteen salaaminen, suojeleminen ja hyödyntäminen yhtään sen eettisempää kuin armeijan harjoittama vedensääätelypolitiikka? Ensimmäisessä luvussa tarkastelin dystopian piirteistä dystopiaa tragedian ja satiirin välissä, sillä erityisesti puhtaan veden kysymys on oleellinen tekijä *Teemestarin kirjan* tasapainottelussa. Norian traaginen kohtalo on mitä suuremmin kytkeytyneenä puhtaaseen veteen ja kysymykseen sen omistamisesta. *Teemestarin kirjan* poliittinen satiiri on myös johdettavissa veteen – onko ilmastonmuutos, vedenpinnan nousu ja puhtaiden juomavesivarastojen tuhoutuminen todellinen tulevaisuudenkuva vai voiko sen vielä estää, tai ainakin hidastaa ja kenen vastuulla tämän korjaaminen on?

Vettä käsitellessäni tutkin myös yksilön yksityisen maailman tuhoutumista. Vaikka *Teemestarin kirjassa* hallitus ei vaikuta suoraan yksilöiden ajatuksiin tai esimerkiksi puolisonvalintaan, on sen ote ihmisistä kuitenkin erittäin kova ja kuri vedenkäytön suhteen aiheuttaa ihmisten alistumisen vettä hallitsevalle taholle, sillä ihmisillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin ottaa mitä heille annetaan tai kärsiä kova tuomio kapinoimisesta.

Ensimmäisessä käsittelyluvussa käsitelin vettä ja sen eri olomuotoja *Teemestarin kirjassa*. Noria on erityisen kiinnostunut talvesta ja jäästä, sillä heidän maailmassaan ei ole kumpaakaan muuten kuin pakastimessa, vaikka teos sijoittuu vähintään Kuusamon korkeudelle tai pohjoisemmaksi. Talven ja jään puute on erityisen suuressa osassa teoksen kuvatessa entisaikojen hyviä asioita, ja talvi muodostuukin teoksen kerronnassa miltei utopistiseksi ihmemaaksi, jonka puhtaus ja kirkkaus häikäisevät. Yksinäiset jäävuoret pohjoisilla merillä kertovat ihmisen itsekkyydestä ja uhmakkuudesta luontoa vastaan ja luovat alluusion Titanicin jäävuoreen. Tutkielmassani tarkastelin vettä ja sen merkityksiä *Teemestarin kirjassa* ja dystopioissa laajemminkin. Nostin

esiin veden ja kuoleman symbioottisen liiton sekä teemestareiden ja veden suhteen. Lisäksi tutkin veden roolia ekodystopioissa esimerkiksi vedenpaisumusmyytin ja meren katoamisen kautta. Esittelin myös vesitutkimusta monitieteellisenä nykyajan kiinnostuskohteena, sillä vesi ja se merkitykset muuallakin kuin kirjallisuustieteessä ovat tällä hetkellä todella ajankohtaisia tutkimuskohteita.

Muovihauta on toinen *Teemestarin kirjan* merkityksellisimmistä motiiveista. Se luo suoran syy-seuraus -suhteen ihmiskunnan kertakäyttökulutuksen, öljyn ja muovin riittämättömyyden ja tulevien sukupolvien ongelmien välille. Tarkastelinkin muovihaudan motiivia dystopian piirteenä etenkin ajan kaksitasoisuuden kuvauksen kautta. Kun fiktionkykyisyys asettaa reaalitykyisyyttä kuvaavan todellisuuden fiktiomenneisyydeksi, se antaa mahdollisuuden tutkia potentiaalista tulevaisuutta myös reaalityodellisuudessamme. Muovihauta antaa *Teemestarin kirjalle* keinon käsitellä reaalitykyisyyden välttämättömyyksiä katsottujen asioiden vaikutusta potentiaaliseen tulevaisuuteen ja osoittaa fiktionkykyisyyden kautta, että reaalitykyisyyden välttämättömyydet eivät oikeasti ole välttämättömyyksiä, vaan turhaa roskaa muovihaudassa. Muovihauta luo kuitenkin *Teemestarin kirjaan* myös toivon elementin. Sen ansiosta löydetään CD-levyt, jotka syyttävät totalitaarista hallintoa valehtelusta ja veden omistamisesta omien tarkoitusperien vuoksi. Muovihaudan tarjoaminen esineiden tuoma toivo tekee teoksesta kriittisen dystopian, sillä se nostaa teoksen pohjavireen, etenkin aivan lopun, toiveikkaaksi toivottomuuden sijaan.

Totalitaarinen sotilasvalta *Teemestarin kirjassa* tuo eniten dystopian piirteitä tutkittavaksi. Totalitaarisessa yhteiskunnassa tahallinen vallan ja oikeuden väärinkäyttö on yleistä ja sen tutkiminen käytännössä mahdotonta. Armeijalla on rajaton toimintavalta ja se tekee heistä koskemattomia. Tämä sotilashallinnon diktatuuri onkin verrattavissa dystopian piirteiden raakaan valtionuskontoon, jossa yksilöt vaaditaan noudattamaan ylhäältä päin saneltuja sääntöjä vailla mahdollisuutta vaikuttaa.

Sotilashallinto suorittaa *Teemestarin kirjassa* niin rikoksien tutkimisen, niistä tuomitsemisen ja teloituksen, kaikki ilman yksilön mahdollisuutta vaikuttaa omaan tuomioonsa. Tämä yhdistää teoksen Gottlieb'in dystopiapiirteeseen päähenkilön oikeudenkäynnistä ja sen epäreiludesta. *Teemestarin kirjan* päähenkilö Norialla ei ole mitään mahdollisuuksia puolustautua syytteitä tai niistä langetettua kuolemantuomiota vastaan ja sen vuoksi myös oikeudenkäynnittömyys on verrattavissa epäoikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Teemestarin kirjan fiktionkykyisyydessä on hyvin rajattu pääsy kirjoihin ja tiedot menneisyydestä – teoksen termein Hämärän vuosisadasta ja entisajoista – ovat erittäin rajallisia. Teemestarin talossa on eniten kirjoja koko kylässä, mutta niidenkin sisältämät tiedot historian tapahtumista ovat vähintäänkin vähäisiä. Kirjat on korvattu teknisillä viestimillä, joiden sisältöä on helppo muokata ja muuttaa. Historian tavoittelu ja totuuden etsiminen kirjoista ja muista vanhoista lähteistä, kuten CD-levyistä, osoittautuu teoksessa kirjaimellisesti mahdollisesti elintärkeäksi, sillä kirjoista ja levyiltä löytyy todistusaineistoa hallinnon valehtelusta saastuneista vesivarannoista. Tämä historiantietojen tavoittelu saattaa siis parhaimmillaan johtaa koko hallinnon kaatamiseen ja puhtaan veden määrän lisääntymiseen *Teemestarin kirjan* kylässä.

Noria ja Sanja ovat nykynuortendystopian trendin mukaisesti nuoria, kapinaan nousevia naisia, jotka omilla taidoillaan pystyvät haastamaan hallitsevan yhteiskuntaluokan. Noria on poikkeuksellisesti teemestariksi koulutettu ja valmistunut, vaikka hän onkin naispuolinen teemestarin jälkeläinen. Jäädessään yksin äidin lähdettyä yliopistoon ja isän kuoltua hän hoitaa salaista ja laitonta lähettä, toimittaa teemestarin virkaa ja selvittää hallinnon ylläpitämää salaisuutta saastuneista vesistä. Lisäksi hän suunnittelee pakoa kylästä Kielletyille maille yhdessä Sanjan kanssa. Myös Sanja edustaa erityislaatuista naispuolista henkilöahmoa, sillä hän on erittäin kätevä tekniikan ja rakentamisen kanssa. Yhdessä Norian äidin kanssa hän edustaa harvinaista naishahmojen ryhmää kirjallisuudessa, sillä he ovat tekniikan, tieteen ja matematiikan alojen osaajia edustamatta perinteisiä stereotyyppioita naisista tekniikan alalla. Kapinointi ja yksilön taitojen nouseminen hallitsevan luokan yläpuolelle tekevät *Teemestarin*

kirjasta kriittisen dystopian edustajan: kapinointi ja mahdollisuus muutokseen, siis toivo paremmasta, on kriittisen dystopian oleellisimpia tunnusmerkkejä.

Teemestarin kirjasta on löydettävissä useita dystopian lajirepertoaariin teoksen liittäviä piirteitä ja sen kuvaus sisältää ekologisen katastrofin kuvauksen vedenpinnan nousun, öljysotien jälkeisen onnettomuuden ja puhtaiden vesien saastumisen muodossa. Lisäksi teoksessa kritisoidaan reaalinykyisyyden kulutusyhteiskuntaa ja kertakäyttökulttuuria veden ja muovihaudan motiivien kautta.

Lähteet

Lähdeteos

Itäranta, Emmi 2016 [2012]. *Teemestarin kirja*. Helsinki: Teos.

Tutkimuslähteet

Baccolini, Raffaella & Tom Moylan 2003. *Dark horizons: science fiction and the dystopian imagination*. New York: Routledge.

Booker, M. Keith 2013. *Dystopia*. Ipswich: Salem Press.

Dean-Ruzicka, Rachel 2014. Of Scrivens and Sparks: Girl Geniuses in Young Adult Dystopian Fiction. *Female Rebellion in Young Adult Dystopian Fiction*. Toim. Day, Sara K., Miranda A. Greenbartet & Amy L. Montz. Farnham: Ashgate Publishing Limited. 51–74.

Fowler, Alastair 1982. *Kinds of Literature: An Introduction to the Theory of Genres and Modes*. Cambridge: Harvard University Press.

Fritz, Sonya Sawyer 2014. Girl Power and Girl Activism in the Fiction of Suzanne Collins, Scott Westerfeld, and Moira Young. *Female Rebellion in Young Adult Dystopian Fiction*. Toim. Day, Sara K., Miranda A. Greenbartet & Amy L. Montz. Surrey: Ashgate Publishing Limited. 17–32.

Gottlieb, Erika 2001. *Dystopian fiction east and west: universe of terror and trial*. Montreal: McGill-Queen's University Press.

Happonen, Sirke 2011. Hilpeä muumiapokalypsi: Luonnonkatastrofi Tove Janssonin romaanissa *Muumipeikko ja pyrstötähti*. *Tapion tarhoista turkistarhoille: Luonto suomalaisessa lasten- ja nuorten kirjallisuudessa*. Toim. Laakso, Maria, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Haluttunen. Helsinki: SKS. 151–161.

Jaques, Zoe 2015. *Children's literature and the posthuman: animal, environment, cyborg*. New York; London: Routledge.

Kerridge, Richard 1998. Introduction. *Writing the Environment*. Toim. Kerridge, Richard & Neil Sammells. New York: Zed Books Ltd. 1–10.

Lahtinen, Toni 2017. Tarina suuresta vedenpaisumuksesta. Risto Isomäen *Sarasvatin hiekkaa* ilmastofiktiona. *Pakkovaltiosta ekodystopiaan: Kotimainen nykydystopia*. Toim. Isomaa, Saija & Toni Lahtinen. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalaisugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. 73–87.

Lehtimäki, Markku, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm 2018. Veteen kirjoitettu – veden kirjoittamia. Kulttuurisen vedentutkimuksen suuntaviivoja. *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Lehtimäki, Markku, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Helsinki: SKS. 7–26.

Lyytikäinen, Pirjo 2005. Esipuhe. *Lajit yli rajojen: suomalaisen kirjallisuuden lajeja*. Toim. Lyytikäinen, Pirjo, Jyrki Nummi & Päivi Koivisto. Helsinki: SKS. 7–23.

Meretoja, Hanna 2018. Vesi, tarinankerronta ja todellisuuden hahmottaminen Jeanette Wintersonin *Majakanvartijassa* ja Emmi Itärannan *Teemestarin kirjassa*. *Veteen kirjoitettu. Veden merkitykset kirjallisuudessa*. Toim. Lehtimäki, Markku, Hanna Meretoja & Arja Rosenholm. Helsinki; SKS. 186–210.

Nikolajeva, Maria 2010. *Power, voice and subjectivity in literature for young readers*. London: Routledge.

Raipola, Juha 2017. Miksi *Hotel Sapiens* on olemassa? Leena Krohnin romaani postapokalyptisen fiktion lajikonventioiden valossa. *Pakkovaltiosta ekodystopiaan: Kotimainen nykydystopia*. Toim. Isomaa, Saija & Toni Lahtinen. Helsinki: Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalaisugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. 88–105.

Ulanowicz, Anastasia 2013. *Second-Generation Memory and Contemporary Childrens Literature*. London: Routledge.

Wilson, Sharon Rose 2013. *Women's utopian and dystopian fiction*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Kaunokirjallisuus

Atwood, Margaret 1985. *The Handmaid's Tale*. Toronto: McClelland & Stewart.

Collins, Suzanne 2008 – 2010. *The Hunger Games* – trilogy. New York: Scholastic.

Isomäki, Risto 2005: *Sarasvatin hiekkaa*. Helsinki: Tammi.

Krohn, Leena 2013. *Hotel Sapiens ja muita irrationaalisia kertomuksia*. Helsinki: Teos.

Orwell, George 1949. *Nineteen Eighty-Four*. London; Secker & Warburg.

Pimenoff, Veronica 1999. *Maa ilman vettä*. Helsinki: Tammi.

Riordan, Rick 2005. *The Lightning Thief*. New York: Miramax Books.

Roth, Veronica 2011–2013. *The Divergent* -trilogy. New York: HarperCollins Publishers L.L.C.

Verkkolähteet

CEN-projektin nettisivut, linkki tarkistettu 10.2.2019: <https://blogs.uef.fi/cen-aqua/>

The Ocean Cleanup, linkki tarkistettu 10.2.2019:
<https://www.theoceancleanup.com/great-pacific-garbage-patch/>

Nestlén puolivuotisraportti, linkki tarkistettu 10.2.2019:
https://www.nestle.com/asset-library/documents/library/documents/half_yearly_reports/2018-half-yearly-report-en.pdf

WHO:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, linkki tarkistettu 11.3.2019:
https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/05/YK_Ihmisoikeuksien-julistus.pdf